
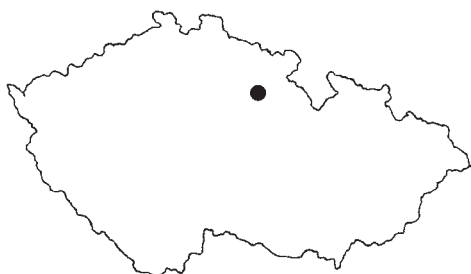

ČTYŘÚHELNÍKOVÁ OHRAZENÍ NA LATÉNSKÝCH NEKROPOLÍCH V ČECHÁCH A NA MORAVĚ VE SVĚTLE NÁLEZŮ Z LOCHENIC A NEBOVID¹

Tomáš Mangel – Daniel Stolz – Miloš Vávra – Martin Mazáč

DOI: <https://doi.org/10.31577/szausav.2023.70.1>

Keywords: La Tène period; Bohemia and Moravia; Lochenice; Nebovidy; quadrangular enclosures; burial practices

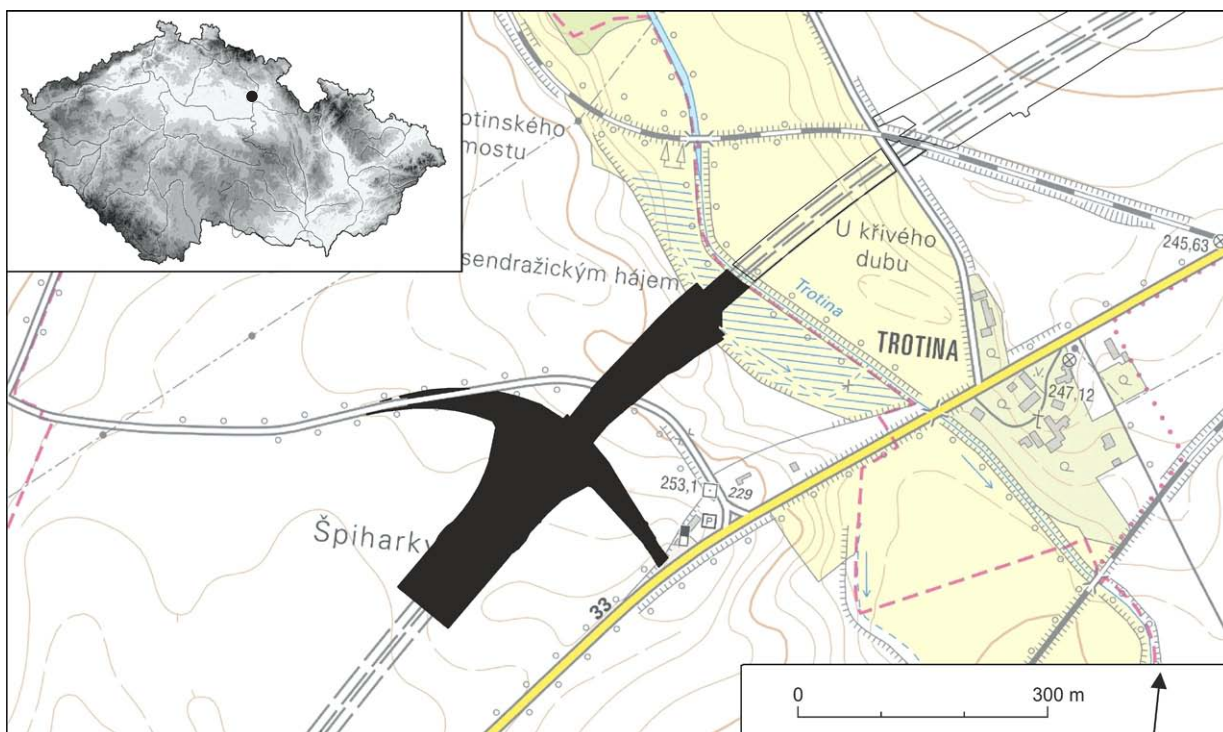
Quadrangular Enclosures at the La Tène Period Cemeteries in Bohemia and Moravia in the Perspective of Finds from Lochenice and Nebovidy

The article focuses on quadrangular ditch enclosures at the La Tène period cemeteries in Bohemia and Moravia. The starting points for the analysis are recently excavated and evaluated enclosures from two archaeological sites. Three enclosures, one surrounding a robbed burial pit, were excavated at Lochenice, Hradec Králové district. Based on radiocarbon dating, they can be dated to the LTA/B1 or LTB2b–C1a period. The second case is represented by a partially robbed double grave with an enclosure from Nebovidy, Kolín district. It can be dated using the same method to the broader LTB–C1/C2 period. As part of the evaluation, data on thirty-four similar features registered at fifteen sites with proven or probable links to burial activities from various parts of the La Tène period were analysed. Their formal and metric characteristics, chronology issues, and geographical distribution are examined in particular. Associated graves and burials documented in less than half of the cases are evaluated too. The results show chronological and, in some aspects, formal differences between these structures known from the Czech and Moravian territories. The discussion focuses in a broader context on the background of these differences and the possible role and construction form of quadrangular enclosures recorded within the working area.

ÚVOD

Čtyřúhelníková žlabovitá ohrazení s vazbou na pohřební areály představují jeden z charakteristických jevů doby laténské. V kontinentálním prostředí se objevují zejména v oblasti severovýchodní Francie (např. Baray 1989; Lambot 2000), v Porýní (Cordie 2006; Decker/Scollar 1962) či ve střední Evropě, okrajově pak též v severní Itálii (Ortalli 1995). Ve středoevropském prostoru byly jejich výrazné koncentrace zjištěny na nekropolích v dolním Rakousku (např. Ramsl 2002; 2011; 2017; 2020; Trebsche 2020, 440–442, obr. 16.1), Transdanubii a na jihozápadním Slovensku, méně frekventované jsou ovšem i v dalších okolních oblastech (souhrnně Berecki 2021, 55–64, obr. 28; Józefowska/Kamyszek/Żygadło 2022, 93, obr. 11; Repka 2020, 127 s další lit.; Rustoiu/Berecki/Ferencz 2017, 249, 250, obr. 5: 1, 2). Vedle východně položených částí Maďarska, Transylvánie a jižního Polska se k nim hlásí také území Čech a Moravy. Ačkoli jsou zdejší nálezy průběžně publikovány, komplexnější pozornost jim byla věnována naposledy ve spojitosti s objevem časně laténského hrobu v Černoučce na Litoměřicku (Brnič/Sankot 2005). Od té doby se ovšem počet známých a publikovaných ohrazení výrazně rozrostl. K nejnovějším objevům pohřbů doprovázených kvadratickými žlabami se v Čechách hlásí nálezy z Lochenic, okr. Hradec Králové a Nebovid, okr. Kolín. Uvedené situace přináší nové otázky a představují pomyslný odrazový můstek, na jehož pozadí je možno problematiku těchto ohrazení na území České republiky s odstupem času souhrnně vyhodnotit a nahlédnout v kontextu nově učiněných zjištění.

¹ Příspěvek vznikl v rámci projektu Specifického výzkumu 2022 „Vybrané aspekty lokality Tuněchody (okr. Chrudim) v kontextu laténského osídlení východních Čech“ řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové.

Obr. 1. Ločenice, okr. Hradec Králové. Poloha úseku 06-7C. Podkladová mapa ČUZK; sestavila T. Holbová.

LOCHENICE, OKR. HRADEC KRÁLOVÉ

V roce 2018 byla v rámci záchranného archeologického výzkumu na stavbě dálnice D11 zachycena tři čtyřúhelníková žlabovitá ohrazení. Odkryta byla na úseku 06-7C (obr. 1; 2; WGS84: 50.287563° N, 15.822462° E), který se nacházel na mírném severovýchodním svahu spadajícím do údolí Trotiny, asi 900–1300 m severně od obce Ločenice, okr. Hradec Králové. Zdejší terén se rozprostírá v nadmořské výšce mezi 246 a 256 m a jeho podloží a půdní pokryv tvoří sprašové hlíny a černozemě. Díky vhodným pedologickým i klimatickým podmínkám patří tento region do klasické sídelní oblasti východočeského zemědělského pravěku s bohatými doklady osídlení ve všech periodách od neolitu po raný středověk. Na celé ploše bylo dohromady evidováno 156 archeologických objektů (95 kulových jam, 25 jam, 11 zásobních jam, 8 hliníků, 6 stavebních jam, 5 žlabů, 3 hroby, 1 ohniště, 1 polozemnice, 1 cesta) a 77 přírodních útvarů. Objekty náležely kultuře s vypíchanou keramikou, kultuře lengyelské, starému eneolitu, kultuře zvoncovitých pohárů, starší a mladší době bronzové, pozdní době halštatské, době laténské a období stěhování národů (Mazáč/Stolz 2019; Stolz 2021).

Popis a vyhodnocení archeologických situací

Obj. 50

Interpretace: čtyřúhelníkové žlabovité ohrazení.

Popis: žlab nepravidelně čtvercového půdorysu, stěny konkávní šikmé, dno mísovité (obr. 3).

Rozměry: půdorys 720 × 710 cm, hloubka 33 cm od úrovně skrývky, šířka žlabu 32–56 cm.

Výplň: 1 – světle šedočerná prachová hlína promíšená se světle okrově hnědou prachovou hlínou (t. j. podložím; 20 %).

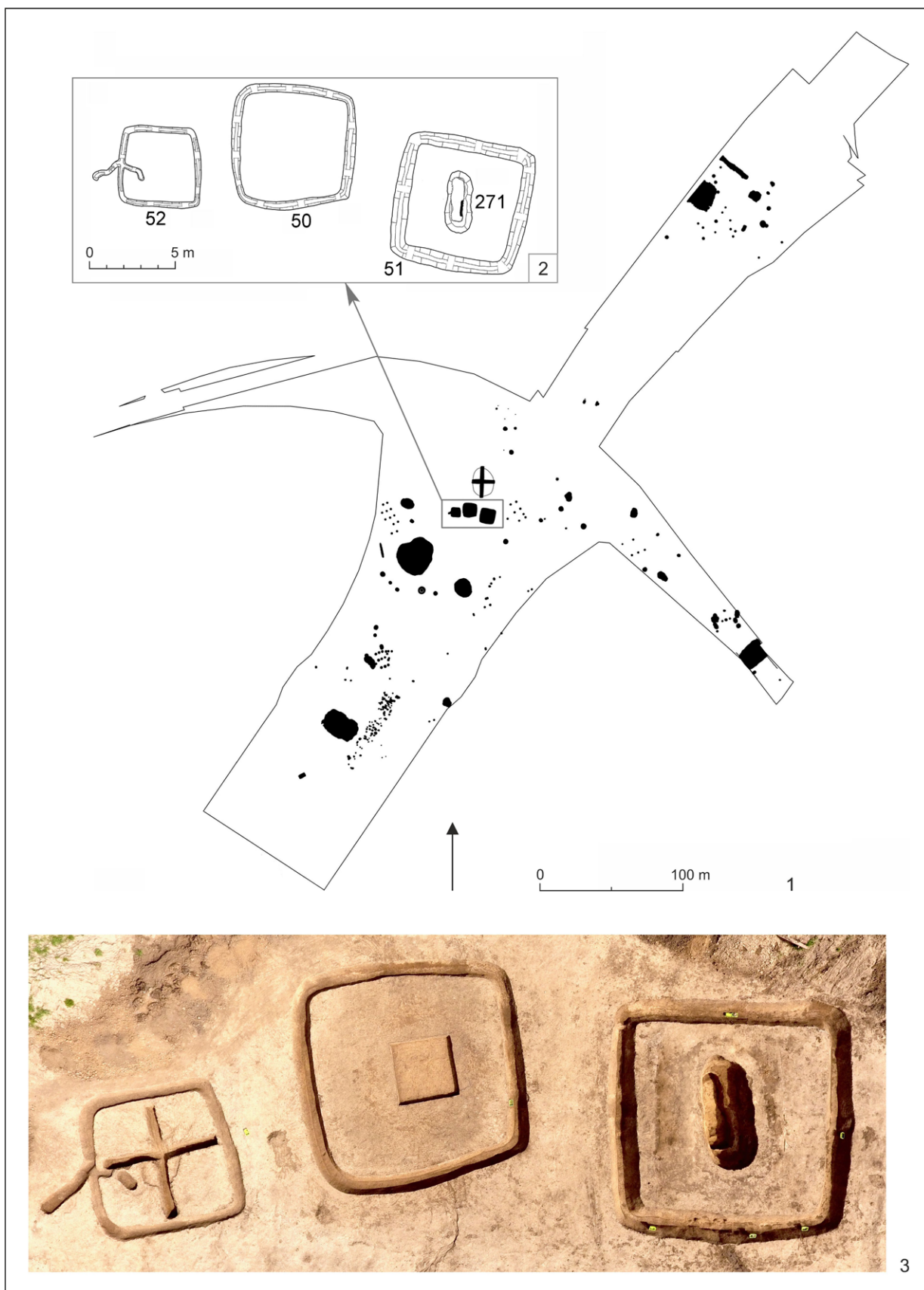
Obj. 51

Interpretace: čtyřúhelníkové žlabovité ohrazení.

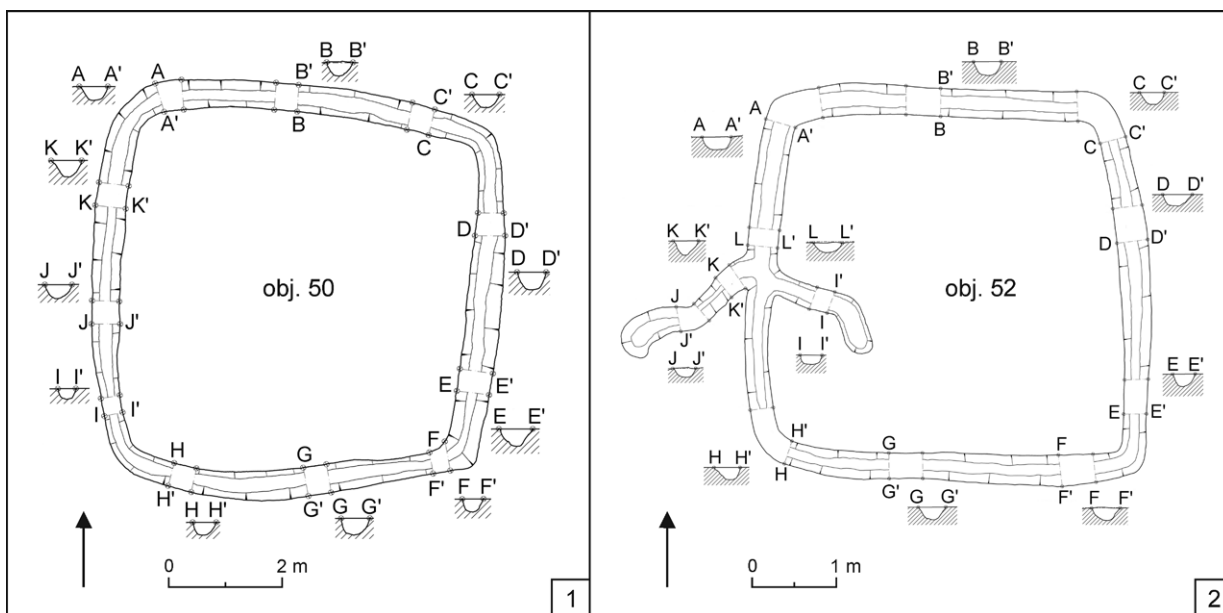
Popis: žlab nepravidelně čtvercového půdorysu obklopující hrobovou jámu (obj. 271), stěny přímé šikmé a konvexní šikmé, dno mísovité až ploché (obr. 4).

Rozměry: půdorys 770 × 770 cm, hloubka 46 cm od úrovně skrývky, šířka žlabu 68–88 cm.

Výplň: 1 – světle šedočerná prachová hlína promíšená se světle okrově hnědou prachovou hlínou (t. j. podložím; 20 %).

Obr. 2. Lochenice, okr. Hradec Králové. 1 – plán zkoumané plochy úseku 06-7C; 2 – výřez plochy; 3 – kolmý snímek plochy se žlabovitými ohrazeními. Plány sestavila T. Holbová; foto J. Růžička.

Obr. 3. Lochenice, okr. Hradec Králové. Dokumentace obj. 50 a 52. Digitalizace Š. Kravciv.

Obj. 52

Interpretace: čtyřúhelníkové žlabovité ohrazení.

Popis: žlab nepravidelně čtvercového půdorysu se dvěma nepravidelnými výběžky (patrně nory), stěny konkávně šikmé, dno mísovité (obr. 3).

Rozměry: půdorys 470 × 460 cm, hloubka 16 cm od úrovně skrývky, šířka žlabu 28–35 cm.

Výplň: 1 – tmavě šedohnědá prachová hlína promíšená se světle okrově hnědou prachovou hlínou (t. j. podloží; 20 %).

Obj. 271

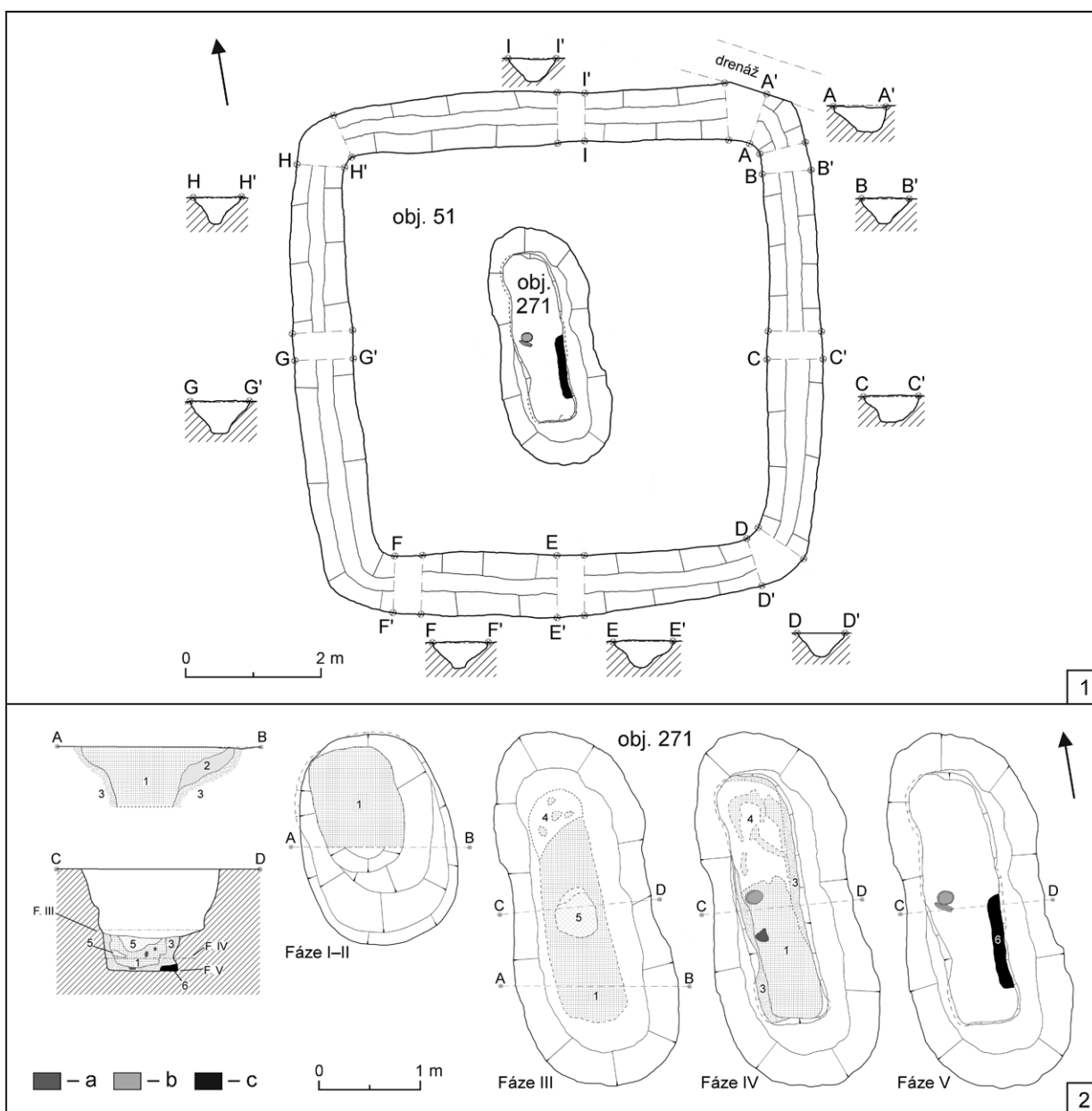
Interpretace: sekundárně porušená hrobová jáma situovaná uvnitř příkopového ohrazení (obj. 51).

Popis: jáma nepravidelně oválného půdorysu, stěny stupňovitě šikmé, dno ploché vodorovné, orientace sever – jih (obr. 4; 5). Na řezu A–B byl v zásypu (vr. 3) patrný sekundární zásah (vr. 1). Zásah se v půdorysu projevoval jako oválný objekt s rozměry kolem 210 × 150 cm, který se do hloubky asi 60 cm trychtýřovitě zužoval na 125 × 90 cm a následně se směrem dolů a k severu postupně rozšiřoval. Na dně hrobové jámy, v její střední části, byly zjištěny velmi torzovitě dochované relikty lidského skeletu (část lebky a fragmenty dlouhé kosti) uložené v neanatomické podobě. V zásypu byly též pozorovány stopy myších nor.

Rozměry: v úrovni skrývky: délka 352 cm, šířka 151 cm; dno: délka 254 cm, šířka 75 cm; hloubka 101 cm od úrovně skrývky.

Výplň: 1 – tmavě šedohnědá prachová hlína místy promíšená světle okrově hnědou prachovou hlínou (t. j. podloží; 20 %); 2 – tmavě šedohnědá prachová hlína promíšená se světle okrově hnědou prachovou hlínou (50 %); 3 – světle okrově hnědá prachová hlína promíšená s tmavě šedohnědou prachovou hlínou (10 %), uhlíky (2 %); 4 – světle okrově hnědá prachová hlína promíšená se skvrnami tmavě šedohnědé prachové hlíny (20 %) – představuje vrstvu 1 zničenou četnými zvířecími norami; 5 – světle šedohnědá prachová hlína promíšená se světle okrově hnědou prachovou hlínou (40 %); 6 – světle okrově hnědá prachová hlína promíšená s tmavě šedohnědou prachovou hlínou (30 %), vysoký obsah relikvů zuhelnatělého dřeva (30 %).

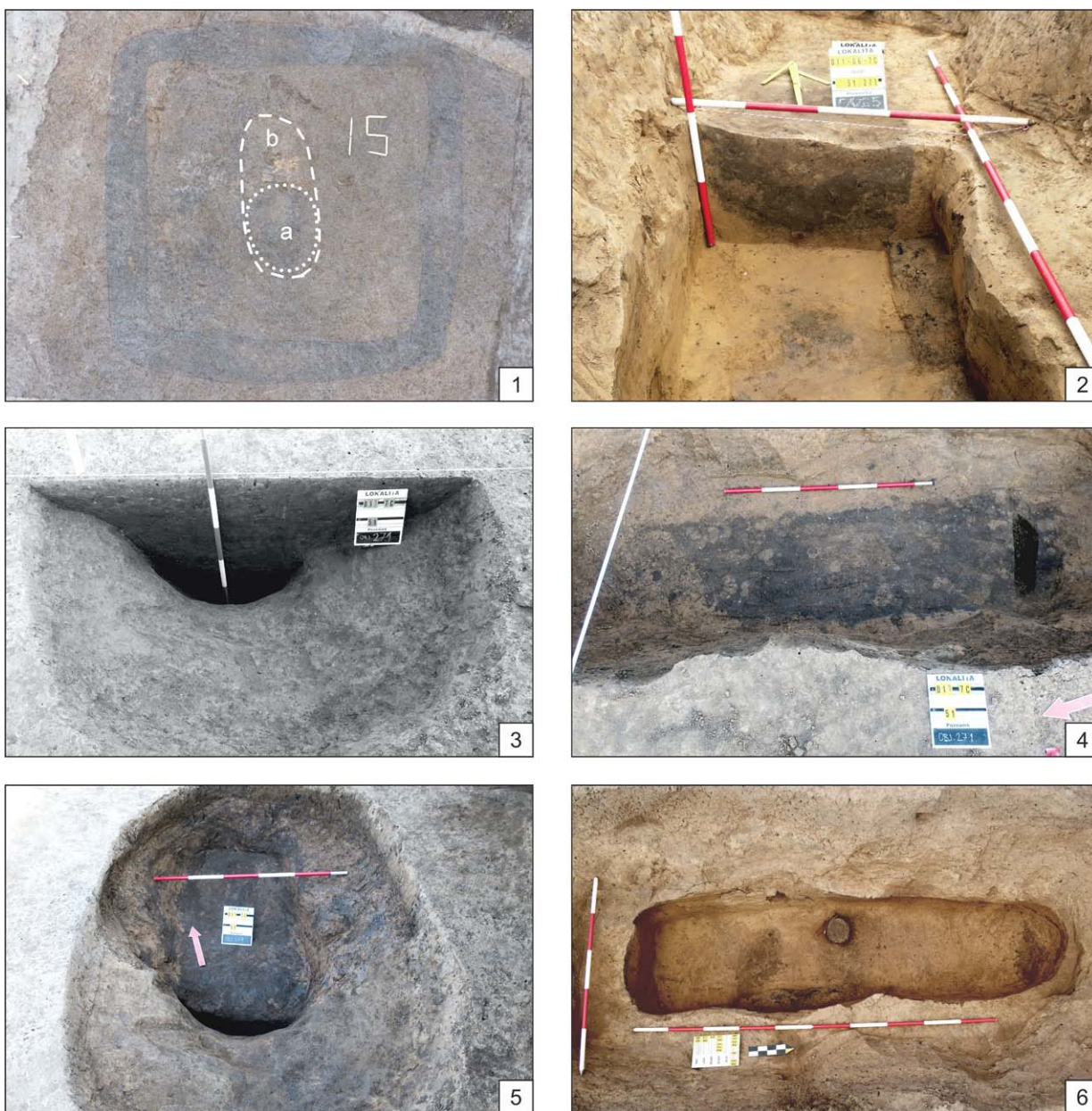
Ohrazení byla uspořádána vedle sebe v nepravidelné řadě orientované přibližně ve směru východ – západ. Vzdálenosti mezi nimi činily asi 180 a 260 cm. Zachyceny byly pouze jejich spodní partie, které měly mísovité až vanovitý průřez. Rozměry delších hran dosahovaly v jednotlivých případech 470, 720 a 770 cm. Ohrazení se lišila též šířkou žlabů, která se pohybovala v rozmezí 28 až 88 cm. Detailní archeologický výzkum s četnými řezy nepřinesl jednoznačné důkazy o původním využití těchto žlabů. Ploché dno se zřetelně zúženými stěnami těsně nade dnem u většiny řezů žlabem 51 nicméně nasvědčuje tomu, že se jednalo o základový výkop pro umístění palisády. Malá šířka a hloubka žlabů 50 a 52 snad také naznačuje jejich vyhloubení z důvodů založení palisády, a nikoliv jen z důvodu vymezení určitého pro-

Obr. 4. Lochenice, okr. Hradec Králové. Dokumentace obj. 51 a 271. 1 – ohrazení (obj. 51); 2 – hrobová jáma (obj. 271). Legenda: a – stopy železa; b – kosti; c – vrstva se zuhelnatělým dřevem. Legenda k číslům 1–6 viz popis obj. 271 v textu. Digitalizace Š. Kravciv.

storu. Menší rozměry těchto žlabů svědčí o stavbě méně zahloubené subtilnější palisádové konstrukce oproti ohrazení 51.

Prostory vymezené žlaby 50 a 52 byly prázdné, naproti tomu uvnitř ohrazení 51 se nacházela hrobová jáma (obj. 271). Ta byla orientovaná delší osou ve směru S – J (obr. 4; 5). Hrobová jáma nesla jednoznačné stopy sekundárního zásahu, jenž primárně směřoval do její jižní části. Nepřímo o něm vypovídá též silně torzovitý stav a neanatomické uložení kosterního materiálu pohřbeného jedince. Ostře ohraničená vrstva 1 ve III. fázi odkryvu a na příčném profilu C–D (obr. 5: 2, 4) pravděpodobně naznačuje existenci dřevěné schránky, jejíž pozůstatky by tato vrstva představovala. Vrstva 3 pak nejspíše tvořila zásyp spodní části hrobové jámy po umístění dřevěné schránky s tělem. Se zásypem hrobové jámy stratigraficky souvisí i uhlíkatá vrstva 6 (relikty spáleného kusu dřeva?) situovaná na dně při východní stěně, a nelze ji proto pokládat za pozůstatek výdřevy hrobového prostoru.

Obr. 5. Lochenice, okr. Hradec Králové. Fotodokumentace odkryvu hrobové jámy obj. 271. 1 – půdorys celé nálezové situace s přibližně vyznačeným sekundárním zásahem (a) a obrysem hrobové jámy (b); 2 – řez hrobovou jámou; 3, 5 – odkryv sekundárního zásahu; 4 – výplň hrobového prostoru indikující přítomnost dřevěné schránky; 6 – hrobová jáma po vybrání výplně. Foto J. Růžička a D. Šatra.

Artefakty, uhlíky a rostlinné makrozbytky

Uvedené situace poskytly pouze velmi omezené množství artefaktů. Z obj. 50 a 52 nebyly získány žádné. Z výplně příkopu 51 pak pochází pouze dva zlomky chronologicky nedignostické pískem ostře-
né keramiky, ojedinělé zlomky mazanice a jeden kus štípané industrie. Obdobný obraz poskytuje též hrobová jáma 271. Z její výplně pocházejí další tři drobné nedignostické keramické fragmenty a jeden úlomek opracovaného hrubozrnného pískovce, patrně zrotěrky, které byly získány ve vrchních partiích do hloubky 30 cm. Ve spodní části a při dně se pak vedle dalšího úštěpu podařilo na čtyřech místech identifikovat výrazné stopy rzi bez dochovaného jádra. Jednoznačně nelze rozhodnout, zda se jednalo o relikty zcela zkorodovaných drobných artefaktů nebo pouze o nepřímé doklady jejich přítomnosti před sekundárním narušením situace.

Tabela 1. Lochenice, okr. Hradec Králové. Rostlinné taxony zjištěné ve vzorcích z laténských situací.

Objekt (hloubka)	<i>Conifera</i> ind.	<i>Dicotyledoneae</i>	<i>Pinus</i> sp.	<i>Populus/ Salix</i>	cf. <i>Prunus</i> sp.	<i>Quercus</i> sp.	cf. <i>Quercus</i> sp.	<i>Ceralia</i> ind.	Celkem (ks)
50 (0–dno)	3	–	–	–	–	–	1	1	5
51 (0–dno)	1	–	–	–	–	–	–	–	1
52 (0–dno)	–	8	–	–	7	–	1	–	16
271 (70–85 cm)	–	–	–	1	–	–	–	–	1
271 (90–dno)	1	1	2	–	–	2	5	–	11
271 (vr. 6)	–	–	–	–	–	22	–	–	22
Celkem (ks)	5	9	2	1	7	24	7	1	56

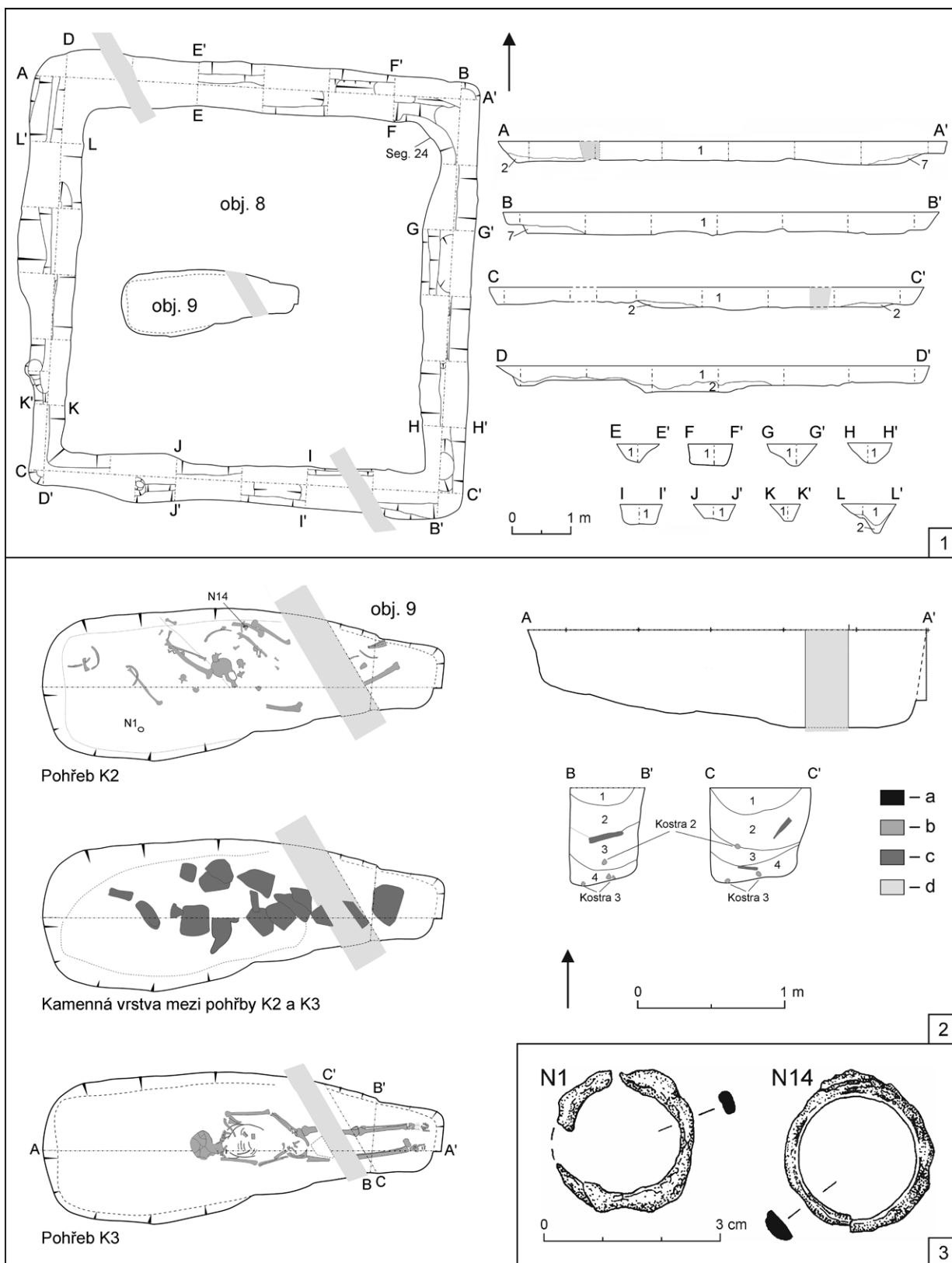
Přítomnost většiny nálezů v diskutovaných situacích má nepochybně intruzivní charakter, resp. souvisí se zásepem či sekundárním zásahem do obj. 271, a lze ji spojovat s intenzivním využíváním prostoru lokality v různých časových obdobích. Primární souvislost s pohřbem v obj. 271 je možno zvažovat pouze v případě korozivních stop železných artefaktů při dně hrobové jámy. Ovšem i v tomto případě není vyloučena možnost, že jejich přítomnost souvisí až se sekundárním zásahem.

Ze všech diskutovaných situací bylo dále odebráno celkem 22 vzorků na archeobotanickou analýzu a z vrstvy 6 v obj. 271 byly ručně vybrány tři vzorky uhlíků. Toto vzorkování poskytlo nepočtený soubor zuhelnatělých dřevin a rostlinných makrozbytků (tabela 1; Kočár/Kočárová 2019). V souboru je zřetelná převaha dubu (*Quercus* sp.) vázaná zejména na spodní vrstvy hrobové jámy 271. Kolekce dále obsahovala menší množství uhlíků borovice (a blíže neurčitelného jehličnanu (*Pinus* sp., *Conifera* ind.), slivoně či střemchy a blíže nespecifikovaného listnáče (*Prunus* sp., *Dicotyledoneae*). V příměsi byl zaznamenán též topol či vrba (*Populus/Salix*). Dominují zde tedy dřeviny doubrav a zejména ochuzených kyselých doubrav s borovicí a stanovištně nenáročnými listnáči (topol osika či vrba jíva, slivoň trnka). Rostlinné makrozbytky jsou zastoupeny pouze jediným dokladem blíže nespecifikované obiloviny (*Ceralia* ind.).

Antropologické vyhodnocení ostatků pohřbeného jedince

Na dně obj. 271 byly ve střední části při západní stěně zachyceny pozůstatky lidského skeletu uložené v neanatomické poloze. Dochovala se pouze lebka, která byla uložena obličejovou částí dolů, a část dlouhé kosti. Kosti byly velmi špatně zachovány. Jejich uložení a absence značné části skeletu vypovídá o sekundární manipulaci s ostatky. Vzhledem ke stavu antropologického materiálu muselo k sekundárnímu zásahu dojít až po uvolnění vazivových spojů a v době absence primárního dutého prostoru (Prokeš 2007, 22). Hypoteticky se tato událost mohla odehrát až s delším časovým odstupem, snad po pěti až deseti či více letech. Zároveň je ovšem nutno připustit, že trvání dekompozice ovlivňuje řada faktorů, které v našem případě neznáme. Konkrétní stanovení doby narušení hrobu proto není možné.

Kosti byly silně poškozeny a fragmentovány, zachovalo se množství drobných i větších fragmentů z kostí lebky, které nebylo možné identifikovat. Bližší určení umožňovaly pouze následující zlomky: dva fragmenty týlní kosti (*os occipitale*); levá spánková kost (*os temporale*) s chybějící částí šupiny (*squama temporalis*) a vrcholem pyramidy kosti skalní (*apex pyramidis*); pravá spánková kost, z níž se zachovala kost skalní (*os petrosum*) a poškozený bradavčitý výběžek (*processus mastoideus*); levá lící kost (*os zygomaticum*) s poškozeným spánkovým (*processus temporalis*) a čelním výběžkem (*processus frontalis*); pravá lící kost, z níž se zachovalo poškozené tělo a frontální výběžek; horní čelist (*maxila*), z níž se zachoval fragment těla se zachovaným jařmovým výběžkem (*processus zygomaticus*) a zadní částí alveolárního výběžku (*processus alveolaris*); dolní čelist (*mandibula*), ze které se zachoval fragment přední části těla (*corpus mandibulae*), levá polovina kosti s chybějícím kondylárním výběžkem (*processus condylaris*) a dva menší fragmenty pravé poloviny těla kosti. Zuby byly křehké, odpadala od nich sklovina a části kořenů. V alveolech se zachovaly z horní čelisti z levé strany druhý premolár, první a druhá stolička, volně oba levé řezáky, z pravé strany oba řezáky, špičák, oba premoláry a první i druhá stolička; z dolní čelisti se v alveolech zachoval z levé strany druhý řezák, špičák, oba premoláry, první i druhá stolička a pravý špičák, volně levý druhý řezák, z pravé strany oba řezáky, oba premoláry a první i druhá stolička. V souboru se nachází

Obr. 6. Nebovidy, okr. Kolín. Dokumentace obj. 8 a 9. 1 – ohrazení (obj. 8); 2 – hrobová jáma (obj. 9); 3 – artefakty náležející k pohřbu K2 z obj. 9. Legenda k obj. 8: 1 – šedohnědá jílovitá hlína, místy oblázky; 2 – žlutošedý jíl promíchaný s vr. 1; 7 – okrovoooranžový hlinitý písek promíchaný s vr. 1. Legenda k obj. 9: 1 – šedohnědá jílovitá hlína; 2 – hnědošedá jílovitá hlína, 30 % hrudky žlutošedého slínovce; 3 – žlutošedý hlinitý jíl, 10 % hrudky slínovce; 4 – žlutošedý slabě hlinitý jíl; a – železo; b – kosti; c – kámen; d – meliorace (podle Vávra/Beneš 2020, obr. 6–9; 12; 15; 16). Upravila T. Jošková a T. Mangel.

také založená korunka třetí stoličky a fragment další, ale není možné určit, odkud pochází. Dále byl nalezen asi 12 cm dlouhý zlomek těla dlouhé kosti, pocházející patrně z humeru, a několik malých fragmentů kompaktní kostní tkáně také z dlouhé kosti.

Stav dochování nedovolil určit pohlaví, věk pohřbeného jedince nicméně odhadovat lze. Zubní korunky jsou jen minimálně obroušeny, dentin je patrný pouze bodově na všech prvních stoličkách a čárkovitě nebo bodově na řezácích. Podle metody určování věku podle zubní abraze (Lovejoy 1985, 47–56) se jedná o stádium B1–C, tedy věk 16–22 let. Všechny zuby jsou prořezány kromě druhé levé horní stoličky, která je prořezána částečně, a třetích stoliček, z nichž jsou patrné pouze korunky. Podle metody určování věku podle vývoje chrupu (Ubelaker 1978, 116) se jedná o jedince mezi 11. a 15. rokem života ± 36 měsíců. Na postranní části (*pars lateralis*) týlní kosti je na kondylu (*condylus occipitalis*) patrné, že není uzavřená a maturovaná kloubní chrupavčitá část. Nejpravděpodobněji tak můžeme tohoto jedince řadit do věkové kategorie *juvenis*.

NEBOVIDY, OKR. KOLÍN

V roce 2009 byl během záchranného archeologického výzkumu při stavbě areálu firmy Auto Design Vaňkát, s.r.o. na k. ú. Nebovidy, okr. Kolín (WGS84: 50.004458° N, 15.236605° E) zachycen hrob umístěný uvnitř čtyřúhelníkového žlabovitého ohrazení (obr. 6). Nález byl již v minulosti podrobně publikován (Beran-Cimbůrková 2020; Vávra/Beneš 2020), nicméně s nesprávnou datací do pozdní doby římské s možným přesahem do doby stěhování národů. Dataci lze aktuálně korigovat na základě výsledků radiokarbonového datování a doplnit lze i některé další údaje. Popis nálezové situace se proto omezí jen na nejnütnější sdělení.

V severozápadní části skryté plochy bylo zachyceno čtyřúhelníkové ohrazení (obj. 8) o stranách 686 × 670 cm. Žlab se šikmými stěnami a vanovitým až hrotitým dnem, místy ojediněle s reliktů kúlových jam (obj. 261), dosahoval šířky 42–94 cm a hloubky 22–44 cm. V segmentu 24 byla ve svrchních vrstvách (hl. 9–12 cm) dokumentována samostatná stehenní kost náležející dospělému jedinci, pravděpodobně ženě, která ovšem s ohrazením nevykazovala primární souvislost. Uvnitř ohrazené plochy se nacházela hrobová jáma (obj. 9)² orientovaná ve směru východ – západ, která dosahovala max. délky 274 cm, šířky 102 cm a hloubky až 67 cm. Půdorys jejího dna měl rozměry přibližně 260 × 85 cm). V horní třetině objektu byly v neanatomické poloze rozptýleny pozůstatky skeletu dospělého muže s průměrnou výškou 177 cm (kostra K2) a dva železné kroužky (kroužek N1 o prům. 26 mm a vnitřním prům. kolem 18 mm ležel samostatně; kroužek N14 s prům. 25 mm a vnitřním prům. asi 20 mm spočíval na prstním článku). Níže leželo několik lomových kamenů, pod nimiž spočívala lidská kostra K3 uložená na dně v natažené poloze na znak hlavou k západu. Skelet náležel ženě s postavou vyšší než 157,5 cm zemřelé ve věku 40–50 let. Hrobovou jámu i žlab porušovala meliorační rýha. Nálezová situace byla interpretována jako dvojhrob obklopený čtyřúhelníkovým palisádovým ohrazením založeným do zachyceného žlabu. Svrchní pohřeb K2 byl dodatečně porušen sekundárním zásahem provedeným patrně vykradači. Ve vzdálenosti přibližně 40 m od ohrazení byl prozkoumán další archeologicky nedatovatelný kostrový hrob s pohřbem uloženým v poloze na znak hlavou k východu.³ Na lokalitě nebo v jejím těsném okolí se kromě popsané situace nacházely sídlištní situace z neolitu, eneolitu, ze závěrečných úseků doby laténské a z doby římské a pohřebiště z raného středověku (Šumberová 2012, 19, 20).

DATOVÁNÍ OBOU POHŘEBNÍCH AREÁLŮ

Zakládání čtyřúhelníkových ohrazení s vazbou na pohřební (resp. rituální) aktivity je nejčastěji kladeno do průběhu doby železné. Na rozdíl od západní Evropy, kde se objevují již během doby halštatské (Baray 1989), je ve střední Evropě jejich výskyt zaznamenán teprve ve spojitosti s laténskou kulturou, pro niž jsou zejména v oblasti středního Podunají chápána jako typická (Brnić/Sankot 2005, 54). S existencí těchto ohrazení se ovšem lze setkat, byť méně často, i v jiných chronologických a kulturních souvislostech. Ojediněle se mohou objevit již ve spojitosti s eneolitickými hroby (Möbes 1983). Známá jsou v prostředí przeworské kultury předřímské a římské doby železné (Bochnak 2007; Józefowska/Kamyszek/Żygadło 2022,

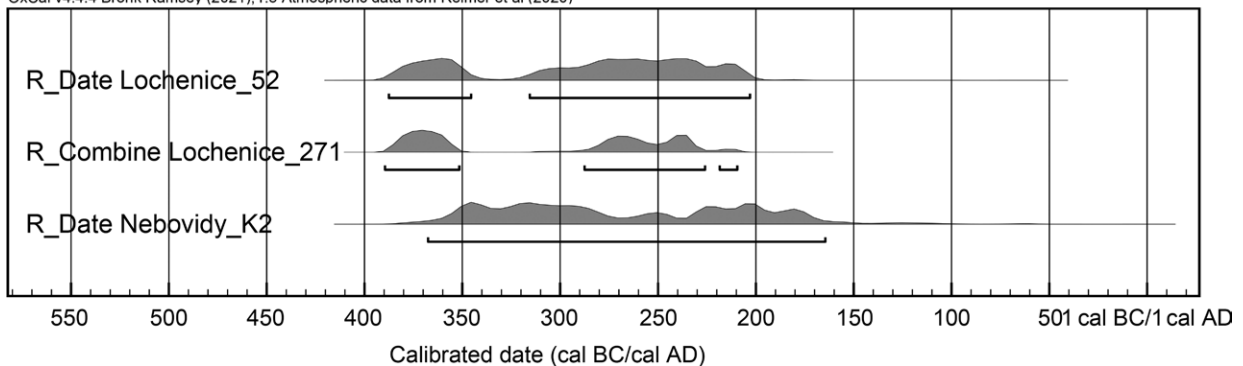
² Situace narušená meliorační rýhou byla původně zkoumána jako dva objekty (obj. 9 a 11).

³ Hrob byl dodatečně pomocí radiokarbonového datování zařazen do období raného středověku (ústní informace Z. Beneš).

Tabela 2. Radiokarbonová data z Lochenic, okr. Hradec Králové (obj. 50, 52 a 271) a Nebovid, okr. Kolín (pohřeb K2 z obj. 9). Kalibrováno v programu OxCal 4.4 za užití křivky IntCal20 (Bronk Ramsey 2009; Reimer a j. 2020).

ID	Objekt	Číslo lab.	Materiál	Datum BP (necal)	Datum cal BC (IntCal20; 2 σ)	Poznámka
Lochenice_50a	50	DeA-22279	uhlík, L-fraction (cf. <i>Quercus</i> sp./ <i>Conifera</i> ind.)	4187 \pm 32	2891–2836 (23,3 %) 2819–2666 (70,7 %) 2648–2636 (1,5 %)	z jednoho vzorku
Lochenice_50b		DeA-22280	uhlík, H-fraction (cf. <i>Quercus</i> sp./ <i>Conifera</i> ind.)	3947 \pm 35	2570–2519 (18,3 %) 2500–2340 (74,6 %) 2322–2304 (2,5 %)	
Lochenice_52	52	DeA-22281	uhlík, L-fraction (cf. <i>Prunus</i>)	2240 \pm 26	388–346 (25,6 %) 316–204 (69,8 %)	–
Lochenice_271a	271	DeA-20074	zub lidský (první levý horní premolár)	2252 \pm 15	390–351 (37,5 %) 292–209 (57,9 %)	–
Lochenice_271b		DeA-25154	kost lidská (lebka)	2259 \pm 20	393–351 (41,8 %) 293–208 (53,6 %)	–
Nebovidy_K2	9 (K2)	Poz-143787	žebro lidské	2190 \pm 30	368–165 (95,4 %)	–

OxCal v4.4.4 Bronk Ramsey (2021); r:5 Atmospheric data from Reimer et al (2020)

Obr. 7. Kalibrační diagram radiokarbonových dat z obj. 52 a 271 z Lochenic, okr. Hradec Králové a z obj. 9 z Nebovid, okr. Kolín. Vyznačené intervaly odpovídají míře nejistoty 2 σ . Kalibrováno v programu OxCal 4.4 za užití křivky IntCal20 (Bronk Ramsey 2009; Reimer a j. 2020).

98, 99, obr. 11). Nečetné případy byly dokumentovány také v rámci pohřebišť doby římské na českém území (Vávra/Beneš 2020, 228–230) či v areálech ranně středověkých nekropolí (Hejhal 2016). Jednoznačné datování diskutovaných situací pouze na základě přítomnosti kvadratických žlabovitých struktur proto není možné. Žádná z nich navíc neposkytla ani výrazněji chronologicky diagnostické artefakty, které by jejich časové zařazení pomohly upřesnit. To se proto v případě obou lokalit opírá o výsledky radiokarbonového datování provedeného prostřednictvím AMS metody měření ^{14}C . U vzorků z období mezi léty 800 a 200 př. Kr. sice radiokarbonové datování neposkytuje přesnější výsledky, je ovšem schopno zprostředkovat alespoň rámcovou představu o chronologii obou areálů. Celkem pět vzorků z Lochenic bylo analyzováno v laboratoři Isotoptech Zrt v Debrecenu, vzorek z Nebovid zpracovalo Poznańskie Laboratorium Radiowęglowe v Poznani. Získaná konvenční data byla následně kalibrována v programu OxCal 4.4 s užitím kalibrační křivky IntCal20 (Bronk Ramsey 2009; Reimer a j. 2020).⁴ Výsledné intervaly odpovídají míře nejistoty 2 σ s hladinou pravděpodobnosti 95,4 % (obr. 7; tabela 2).

Nejzásadnější význam pro datování areálu z Lochenic mají dvě data získaná z lidských kosterních pozůstatků vyzvednutých z hrobové jámy 271. Neboť oba vzorky pocházejí z pozůstatků jednoho jedince, bylo přistoupeno k jejich společné kalibraci (funkce R_Combine). Výsledné datum spadá do intervalů 390–352 cal BC (42,7 %), 288–227 cal BC (50,9 %) a 219–210 cal BC (1,9 %). Tomuto rozpětí též rámcově odpovídá datum získané z obj. 52, které odpovídá úsekům 388–346 cal BC a 316–204 cal BC. Naproti tomu zcela odlišně vypovídají vzorky z obj. 50. Oba rámcově náležejí do rozmezí 2891 a 2304 cal BC a jeví se tak jako výrazně starší. Datování těchto uhlíků je v příkrém rozporu se zbylými daty z prostoru žlabovitých ohrazení. Jejich přítomnost ve výplni žlabu, kde představují zjevnou intruzi, lze spojovat s využíváním

⁴ OxCal [online]. University of Oxford: ©2021 Bronk Ramsey, Ch. [30. 1. 2022]. Dostupné na: <https://c14.arch.ox.ac.uk/oxcal.html>

polohy již ve starších obdobích. Vodítka v tomto ohledu nabízí několik archeologických situací datovaných do eneolitu a starší doby bronzové zachycených v okolí obj. 50. V relativní chronologii tak lze užívatí lochenického areálu klást buď na rozhraní stupňů LTA a LTb1, nebo přibližně do průběhu období LTb2b–C1a (srov. *Venclová 2008*, tab. 1; *Waldhauser 1987*, tab. 1).

Ze čtyřúhelníkového ohrazení zjištěného v Nebovidech bylo k analýze ¹⁴C odesláno též několik vzorků antropologického materiálu různých jedinců. Datum bylo nakonec ovšem získáno pouze jediné, pocházející z kosterních pozůstatků svrchního pohřbu K2. Vzorek lze řadit pouze rámcově do jediného poměrně širokého intervalu 368–165 cal BC, jenž v relativní chronologii odpovídá přibližně období LTb1–C1/C2. Toto datování není v rozporu s nálezem dvou železných kroužků (obr. 6: 3), ačkoli jejich chronologická diagnosticita není vysoká. V případě kroužku N14, jenž byl navlečen na prstním článku, se nepochybně jedná o širší otevřený páskový prsten s profilem ve tvaru písmene D. Obdobně lze patrně interpretovat i druhý, hůře zachovalý nálezy (N1), i když v tomto případě není původní vztah ke skeletu pohřbeného zřejmý. Výskyt různých variant páskových prstenů lze v oblastech severně od Alp dokumentovat od LTA2 do přelomu LTb2 a LTC1, přičemž těžiště výskytu širších tvarů spadá do LTb1b, c až LTb2a (srov. *Bujna 2005*, 80, 81; *Rabsilber/Wendling/Wiltschke-Schrotta 2017*, 299, G129/18; *Ramsl 2002*, 59, 60; *2011*, 107–109; *Waldhauser 1998*).

ČTYŘÚHELNÍKOVÁ ŽLABOVITÁ OHRAZENÍ S VAZBOU NA POHŘEBNÍ KOMPONENTU Z DOBY LATÉNSKÉ V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

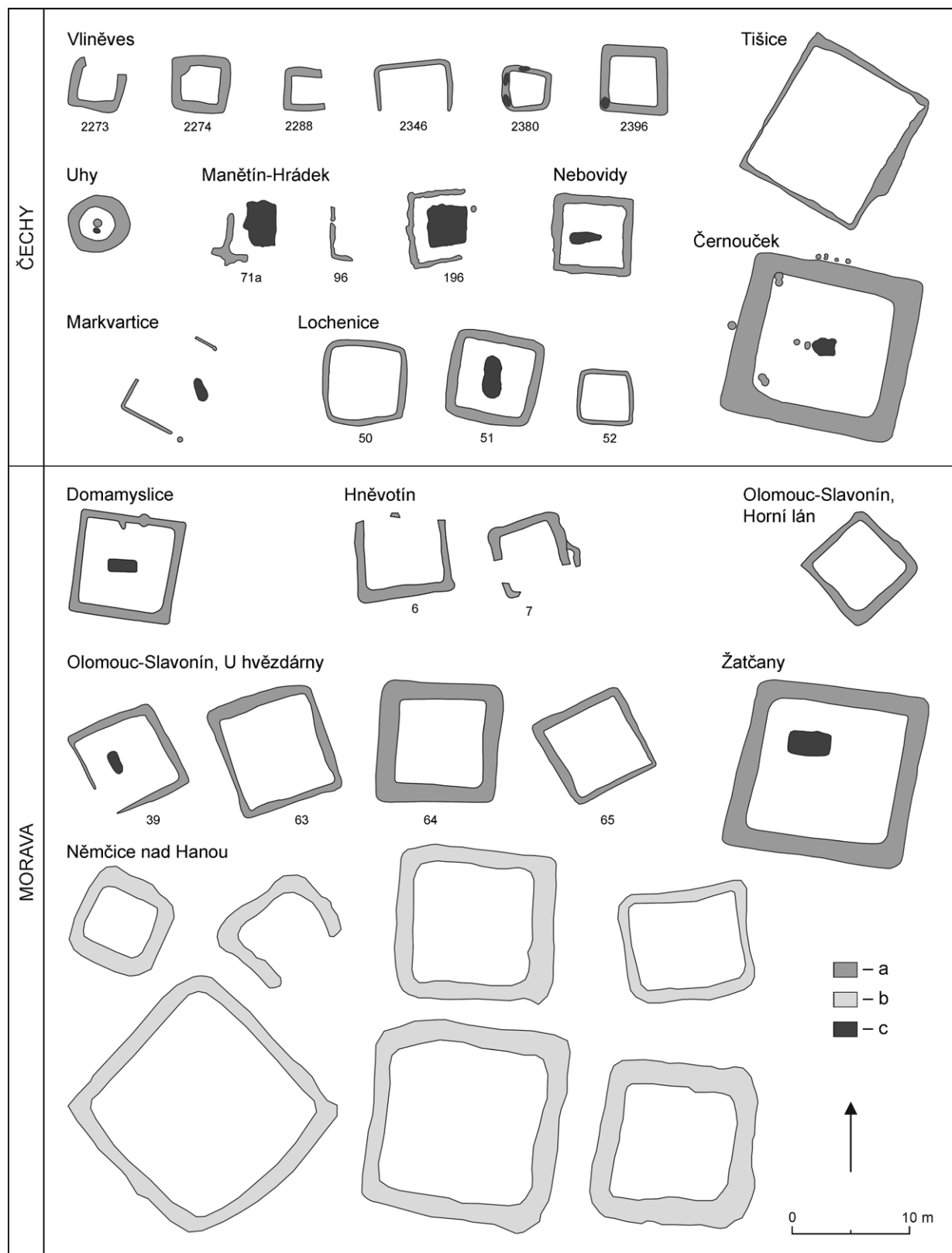
Získané poznatky je možno zasadit do kontextu obdobných situací známých z českého a moravského území (obr. 8; tabula 3). Do výběru jsou zahrnuta ohrazení, která lze přímo nebo na základě prostorových souvislostí klást do průběhu doby laténské a která zároveň vykazují jistou anebo pravděpodobnou vazbu na pohřební komponentu.⁵ Aktuálně je tak na území Čech a Moravy registrováno 34 čtyřúhelníkových ohrazení zaznamenaných v rámci patnácti lokalit (Čechy: 17 ohrazení/8 lok.; Morava: 17 ohrazení/7 lok.). Jejich rozšíření se váže na tradičně osídlená území (obr. 9). V Čechách jsou nejpočetněji zastoupena ve středočeské oblasti s výraznou koncentrací v okolí soutoku Labe s Vltavou, dále méně často v severní části západních Čech a v Čechách východních. Na Moravě se koncentrují především na Olomoucku a Prostějovsku, ojedinělé doklady pocházejí i z Brněnska a Hodonínska. Na jednotlivých lokalitách se objevují nejčastěji samostatně. V některých případech ovšem vytvářejí početnější skupiny o dvou až sedmi, uspořádané ve shlucích či nepravidelných řadách (Lochenice: obr. 2; Němčice nad Hanou: *Čížmář a j. 2023*, obr. 2; Olomouc-Slavoňín, U hvězdárny: *Kalábek 2002*, obr. 2A; Vliněves: *Limberský/Ginoux/Sankot 2013*, obr. 2). Na pohřebišti v Manětíně-Hrádku, kde registrujeme minimálně tři čtyřúhelníková ohrazení, jsou situace často značně porušené, a proto jen obtížně čitelné. Původní počet ohrazení zde musel být jistě vyšší.⁶ V 11 případech byly uvnitř ohrazené plochy registrovány individuální pohřby,⁷ ve dvou byly pohřby uloženy přímo ve žlabech ohrazení (Vliněves, obj. 2380 a 2396). Zbylá ohrazení přítomnost pohřbů nevykazovala.

K chronologicky nejstarším náležejí ohrazené hroby z Manětína-Hrádku (hrob 196) a z Černoučku, které jsou kladeny na rozhraní HaD3 a LTA, resp. na počátek LTA. Do stupně LTA je řazena též většina zbylých ohrazení známých z území Čech, a to buď na základě přítomnosti pohřbů (Manětín-Hrádek, hrob 71a; Uhy; Vliněves, obj. 2380), nebo na základě úzkých prostorových souvislostí s pohřební komponentou daného období. Naproti tomu mladší ohrazení jsou v Čechách vzácná. Pouze rámcově lze do rozmezí LTb–C1 datovat situaci z Nebovid. Stejnou dataci nevyklučuje ani ohrazený hrob z Lochenic, který ovšem může být i starší (LTA/B1). Jako vůbec nejmladší v rámci celé České republiky se jeví částečně prozkoumané ohrazení žárového hrobu z Markvartic. Struktura byla zachycena uvnitř čtyřúhelníkového valového areálu datovaného do LTC2–D1. Nalézala se v těsné vazbě na východní linii částečně destruktovaného valového tělesa (podrobněji *Mangel a j. 2020*, 440). Vzhledem k ne zcela jasným stratigrafickým souvislostem ji ovšem nelze datovat přesněji než do širšího úseku LTC–D1.

⁵ Jde o následující situace: a) ohrazení přímo obklopovalo centrální hrob, např. Černouček, Domamyslice, Žatčany a j.; b) ohrazení obsahovalo pohřeb přímo ve žlabu (Vliněves); c) ohrazení bez přímých dokladů pohřbu, ovšem v blízkosti pohřebního areálu nebo jiného ohrazení s přítomností pohřbu, např. Dolní Bojanovice, Němčice nad Hanou, Olomouc-Slavoňín, U hvězdárny, Tišice, Vliněves a j. Výjimku pak představují situace z Hněvotína a Olomouce-Slavoňína, Horní lán. V těchto případech sice nejsou přímé návaznosti na pohřební areály doloženy, v jejich širším okolí je ovšem zaznamenán výskyt ohrazení, která takovou vazbu mají. Jejich souvislost s pohřebními aktivitami se proto jeví jako pravděpodobná.

⁶ Nejednoznačné náznaky poskytuje např. obj. 75 a hrob 74 nebo hrob 72 s výběžkem obj. 71a (*Soudská 1994*, obr. G11).

⁷ V ojedinělých případech jsou registrovány i pohřby vícečetné, vždy ovšem uložené do jediné hrobové jámy (viz níže).

Obr. 8. Schématická znázornění půdorysů čtyřúhelníkových žlabovitých ohrazení z doby laténské v Čechách a na Moravě. Legenda: a – exkavováno; b – geofyzikální zjištění; c – hrobová jáma/pohřeb (podle Bílková 2014, tab. 32; Brnič/Sankot 2005, obr. 5; Čížmář 1973, obr. 1; 2006, obr. 3; 2022, obr. 2; Kalábek 2002, obr. 2; 3; 2017, obr. 5; 6; Limburský/Ginoux/Sankot 2013, obr. 2; Soudská 1994, obr. G4; 9; 11; Sofaer/Turek 2004, obr. 5.14; Waldhauser 1989, obr. 12). Sestavil T. Mangel.

Tabela 3. Soupis čtyřúhelníkových žlabovitých ohrazení z doby laténské v Čechách a na Moravě. Čísla lokalit odpovídají číslování na obr. 9.

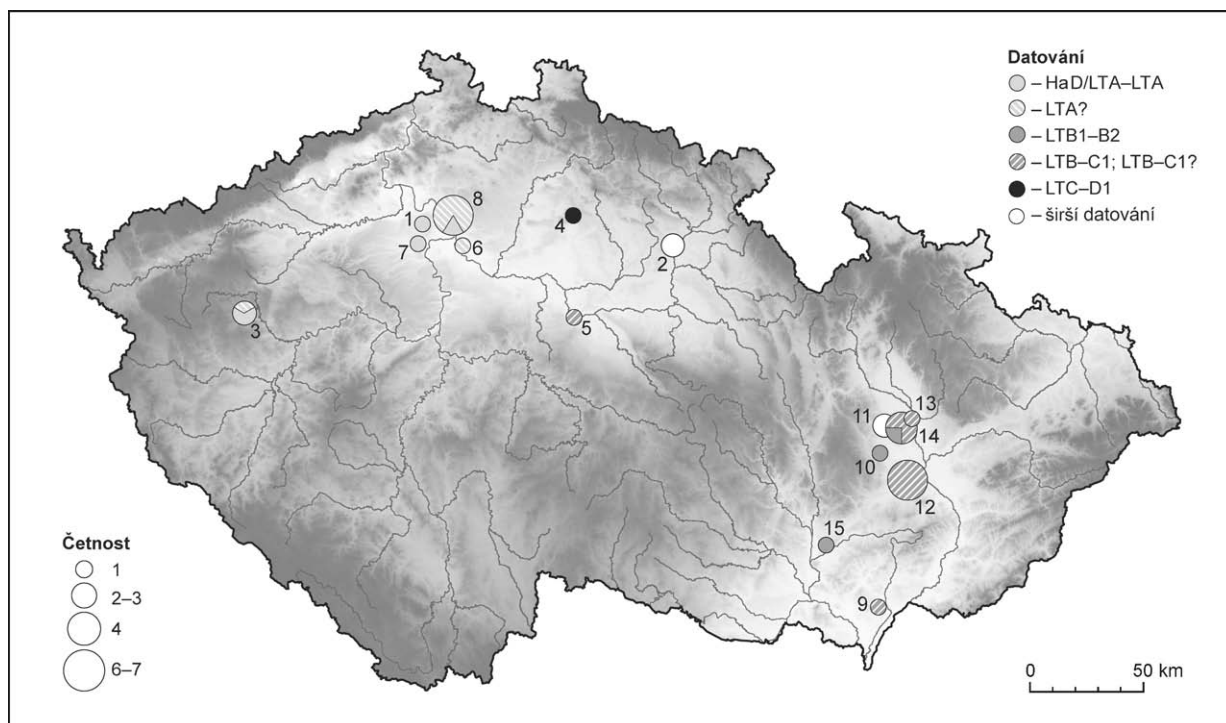
ID	Lokalita	Nálezová okolnost	Nálezová situace	Datování	Literatura
Čechy					
1	Černouček, okr. Litoměřice	arch. výzkum, 1997	Kostrový hrob (obj. 1) obklopený čtyřúhelníkovým nepřerušeným žlabem (obj. 2). Hrobová jáma oválného tvaru, rozměry dna 174 x 57 cm, hl. 110 cm, orientace V,IV-SZS, překryta dřevěnou konstrukcí s kamenným krytem. Uvnitř kostrový pohřeb jedince věkové kategorie juvenis se stopami sekundárního zásahu. Výbava dochována pouze v neúplnosti: železný náramek, scalptorium, tvčinkovitý závěsek, železný nožík aj. Ohrazení o vnějších rozměrech 14,2 x 14 m (d. dna 12 m) tvořeno žlabem se šikmými stěnami a hrořitým až misovitým dnem hl. 75–90 cm, š. 40–60 cm (ve vrchních partiích žlab erodován až na 160–200 cm), ve dně místy kúlové jamky.	HaD3/LTA	<i>Bmič/Sankot 2005</i>
2	Lochenice, okr. Hradec Králové	arch. výzkum, 2018	Zachycena řada tří uzavřených čtyřúhelníkových ohrazení (obj. 50, 51 a 52), v jednom případě s centrálním kostrovým pohřbem (obj. 271) nesoucím stopy sekundárního zásahu. Podrobně viz tento článek.	LTA/B1 nebo LTB2b-C1a	–
		arch. výzkum, 1967	Hrob (hr. 71a) původně patrně obklopen čtyřúhelníkovým žlabem (obj. 71b). Hrobová jáma obdélného tvaru, rozměry 400 x 230 cm, orientace S–J, překryta kamenným krytem. V rámci nálezové situace zaznamenána kremace (snad ženského) jedince věkové kategorie adultus; získány ovšem i ostatky indikující uložení nespáleného těla. Žárový pohřeb patrně uložen do kamenného krytu pohřbu kostrového. Výbava tvořena keramikou, kostěnou zdrří, bronzovým kruhem a zlatým kroužkem. V blízkosti zachyceny relikty nároží zalomeného žlabu š. cca 40–50 cm. Žlab z části překryt vrstvou kamenů.	LTA	<i>Soudská 1969, 11, 12, plán 4-2; 1994, 53, 56, 143, 144, obr. G11</i>
3	Manětín-Hrádek, okr. Plzeň-sever	arch. výzkum, 1968	Obj. 96 – situace tvořená kamenným krytem, pod nímž se nachazely relikty nároží zalomeného žlabu š. cca 30–40 cm se stopami kúlových jamek. Pohřeb nezjištěn (souvislosti se sousedním hrobem 97 nejsou zjevné). Do LTA řazeno na základě umístění v nejmladší části pohřebiště s jinými obdobně datovanými situacemi (obj. 21, 43, 97, 307).	LTA?	<i>Soudská 1994, 151, obr. G9</i>
		arch. výzkum, 1972	Hrob (hr. 196) ze tří stran obklopený (patrně porušeným) čtyřúhelníkovým žlabem. Hrobová jáma obdélného tvaru, rozměry dna 294 x 257 cm, hl. 37 cm se dvěma prohlubněmi 52–62 cm (pro usazení kol dvoukolového vozu), orientace S–J, překryta kamenným krytem. Uvnitř (původně snad v keramické urně) kremace jedince s nejistotou řazeného do kategorie Infans II. Zvažována ovšem i možnost přítomnosti nedochované inhumace. Ve výbavě keramika, části spon (většně terčíku s jantarovou vložkou plátovaného zlatem), součástí postoje a vozu. Ohrazení o vnějších rozměrech 6,1 x 5,6 m tvořeno žlabem hl. 8–14 cm a š. 30–50 cm, ve dně místy kúlové jamky. Ve výplni výraznější množství kamenů.	HaD3/LTA	<i>Soudská 1976; 1996, 189–191, obr. B30; G4</i>
4	Markvartice, okr. Jičín	arch. výzkum, 1969–1970	Žárový hrob (obj. 11) obklopený částečně dochovaným čtyřúhelníkovým žlabem. Hrobová jáma oválného tvaru, rozměry dna 185 x 80 cm, hl. 15 cm, orientace SZ–JV. Uvnitř kremace (snad mužského) jedince ve věku cca 50–60 let. Ve výplni zlomky keramiky, zlomek spony a fragment šitové puklice (?). Ohrazení o š. cca 8,4 m tvořeno žlabem se šikmými stěnami a misovitým až vanovitým dnem, hl. do 12 cm, š. 21–27 cm, ve dně místy kúlové jamky.	LTC-D1	<i>Jošková 2016, 45, 46, 56, 57, tab. 21–23; Walchauer 1989, 49, obr. 12</i>
5	Nebovidy, okr. Kolín	arch. výzkum, 2009	Zachyceno nepřerušené čtyřúhelníkové žlabovité ohrazení (obj. 8), které obklopovalo hrobovou jámu s centrálním kostrovým pohřbem (obj. 9) dvou jedinců; jeden z nich sekundárně narušen. Podrobně viz tento článek.	LTB1–C1/2	<i>Vávra/Beneš 2020</i>

Tabela 3. Pokračování.

ID	Lokalita	Nálezové okolnosti	Nálezová situace	Datování	Literatura
6	Tišice, okr. Mělník	arch. výzkum, 2005	Obj. 2346 – nepřerušené čtyřúhelníkové ohrazení s vnějšími rozměry 13,5 x 12,5 m tvořeno žlabem se šikmými stěnami a dnem mísovitého až vanovitého průřezu, hl. 20 cm, š. 35–130 cm. Centrální poňřeb nezjištěn, ve výplni žlabu několik přepálených kústek dvou lidských jedinců. Datováno na základě prostorové souvislosti s nekropolí z LTA.	LTA?	<i>Blilková 2014</i> , 12, 36–38, obr. 5; 32
7	Uhý, okr. Kladno	arch. výzkum, 1999	Žárový hrob (obj. 5) obklopený nepřerušeným semikvadratickým ohrazením s výrazně zaoblenými rohy (příkop B). Hrobová jáma kruhového tvaru o prům. 50 cm. Uvnitř kremace mladšího dospělého jedince pravděpodobně ženského pohlaví. Ve výbavě spona a bronzový náramek, nad kremaci též několika zlomků keramiky. Ve středu ohrazení též další kruhová jáma o prům. 68 cm bez nálezu. Ohrazení o vnějších rozměrech 5,2 x 5,1 m tvořeno žlabem se šikmými stěnami a mísovitým dnem hl. 30–49 cm, š. 104–120 cm.	LTA	<i>Sofaer/Turek 2004</i> , 289–292, 303, obr. 5.14; 5.15
			Obj. 2273 – neúplně prozkoumané čtyřúhelníkové ohrazení s vnějšími rozměry cca 4,5 x 4,5 m tvořené žlabem se šikmými stěnami a mísovitým dnem š. 60–90 cm, hl. cca 15–25 cm. Poňřeb nezjištěn.	LTA?	
			Obj. 2274 – nepřerušené čtyřúhelníkové ohrazení s vnějšími rozměry cca 4,8 x 4,8 m tvořené žlabem se šikmými stěnami a mísovitým dnem š. cca 80 cm a hl. cca 15–35 cm. Poňřeb nezjištěn.	LTA?	
			Obj. 2288 – neúplně prozkoumané čtyřúhelníkové ohrazení (d. kompletně dochované strany cca 3,6 m) tvořené žlabem se šikmými stěnami a mísovitým dnem š. cca 60–70 cm a hl. cca 5–23 cm. Poňřeb nezjištěn.	LTA?	<i>Brnič 2006</i> ; <i>Limburský 2010</i> , 24, obr. 11; <i>Limburský a j. 2015</i> , 182, 231, 234; <i>Limburský/Ginoux/Sarikot 2013</i>
8	Vlněves, okr. Mělník	arch. výzkum, 2003–2004	Obj. 2346 – čtyřúhelníkové ohrazení se třemi dochovanými stranami (d. kompletně dochované strany cca 6,5 m) tvořené žlabem o hl. mezi 10 a 40 cm. Poňřeb nezjištěn.	LTA?	
			Obj. 2380 – nepřerušené čtyřúhelníkové ohrazení s vnějšími rozměry cca 4,1 x 3,8 m tvořené žlabem se šikmými stěnami a mísovitým dnem hl. 25–35 cm, š. 50–70 cm. Ve spodní části výplně Z ramene žlabu uloženy dva kostrové pohřby (HS1 a HS2) ve skřížené poloze na levém boku hlavou k J a JZ. Třetí rozrušený kostrový pohřeb (HS3) vybavený železnou záponou a železnou obroučkou z pokrývky hlavy uložen v S části svrchních partií výplně žlabu nebo nad ním, a to patrně v natažené poloze hlavou k Z. Centrální poňřeb nezjištěn.	LTA	
			Obj. 2396 – nepřerušené čtyřúhelníkové ohrazení s vnějšími rozměry cca 5,7 x 5,6 m tvořené žlabem hl. 40 cm, š. 80 cm. V JZ rohu zjištěny špatně dochované pozůstatky kostrového pohřbu. Centrální poňřeb nezjištěn.	LTA?	
Morava					
9	Dolní Bojanovice, okr. Hodonín	arch. výzkum, 1985	Obj. 13 – částečně odkryté čtyřúhelníkovité ohrazení s rozměry 11 x 11 m tvořené žlabem š. 50–60 cm, hl. 20–30 cm se šikmými stěnami a rovinným dnem. Poňřeb nezjištěn. Datováno na základě výskytu dalších latěnských hrobů v těsném okolí.	LTB-C1?	<i>Čížmářová 1993</i> , 116; 2017, 80, 81, tab. 3: 2
10	Domanyšlice, okr. Prostějov	arch. výzkum, 1970	Kostrový hrob (hr. 1/1970) obklopený čtyřúhelníkovým nepřerušeným žlabem. Hrobová jáma obdélného tvaru, rozměry 245 x 105 cm, hl. 150 cm, orientace V–Z, s pozůstatky dřevěného obložení. Uvnitř hlavou k V pohřben dospělý jedinec doprovázený bojovníckou výbavou. Ohrazení o rozměrech cca 8,8 x 8,7 m tvořeno žlabem hrolitěho průřezu hl. 30–50 cm a š. 50–80 cm. Nad J a V limí žlabu vrstva kamenů.	LTB1b–c	<i>Čížmář 1973</i>

Tabela 3. Pokračování.

ID	Lokalita	Nálezové okolnosti	Nálezová situace	Datování	Literatura
11	Hněvotín, okr. Olomouc	arch. výzkum, 2015	Obj. 6 – částečně odkryté čtyřúhelníkovité ohrazení s vnějšími rozměry 7,88 x cca 7,3 m tvořené žlabem hrotitého průřezu hl. 30–46 cm a š. 43–107 cm. Pohřeb nejištěn. Datováno pouze na základě výskytu latěnských sídlištních situací v okolí a obecného výskytu čtyřúhelníkových ohrazení v rámci latěnských nekropolí. Obj. 7 – částečně odkryté čtyřúhelníkovité ohrazení s vnějšími rozměry 6,21 x 6,06 m tvořené žlabem hrotitého průřezu hl. 28–41 cm a š. 53–73 cm. V JV části obj. 7 porušovat další stratigraficky starší žlabek. Pohřeb nejištěn. Datováno pouze na základě výskytu latěnských sídlištních situací v okolí a obecného výskytu čtyřúhelníkových ohrazení v rámci latěnských nekropolí.	LT? LT?	Kalábek 2017
12	Němčice nad Hanou, okr. Prostějov	geofyzikální prospekce, 2002–2006 arch. výzkum, 2022	V centrální části výrobního a distribučního centra zachyceno uskupení až sedmi půdorysů čtyřúhelníkových (min. většinou) uzavřených ohrazení s rozměry mezi cca 8 x 8 m a 17 x 17 m. V roce 2022 prozkoumáno jedno ze čtyřúhelníkových ohrazení zachycených geofyzikálním měřením v období 2002–2006. Ohrazení o stranách cca 13 x 13 m tvořeno hrotitým příkopem hl. 100 cm, š. cca 200 cm. Ve vnitřním prostoru zachyceny dva žárové pohřby uložené v keramických umách spolu s několika drobnými železnými předměty. Uvedené ohrazení porušeno polozemnicí náležející mladší fázi využívání dané polohy.	LTB–C1? LTB	Čížmář a J. 2023, 196, obr. 2; Křivánek/Čížmář 2007, 206, obr. 2; 3 Čížmář 2022; pers. comm I. Čížmář
13	Olomouc-Slavonín, okr. Olomouc, poloha Horní lán	arch. výzkum, 1997	Obj. 1048 – nepřerušené čtyřúhelníkové ohrazení s vnějšími rozměry 7 x 6,9 m tvořeno žlabem hrotitého až vanovitého průřezu, hl. 17–30 cm, š. 45–80 cm. Centrální pohřeb nejištěn. Datováno na základě keramického fragmentu z vnitřního prostoru ohrazení.	LTB1?	Čížmářová 2017, 151, 152; Kalábek 2002, 258, 259, 261, obr. 3; 4; 6
14	Olomouc-Slavonín, okr. Olomouc, poloha U hvězdárny	arch. výzkum, 2000	Kostrový hrob (H4) obklopený původně nepřerušným čtyřúhelníkovým žlabem (obj. 39). Hrobová jáma oválného tvaru, rozměry dna cca 185 x 74 cm, hl. 45 cm, orientace SSZ–JVV. Uvnitř hlavou k SSZ pohřben nedospělý jedinec (věk méně než 6 let). Ve výbavě železná spona, součást opasku a dva párové bronzové kruhy (dle polohy vedle sebe v J části hrobové jámy patrně nánožníky). Ohrazení s vnějšími rozměry cca 7,8 x 7,6 m tvořeno žlabem hrotitého až misovitého průřezu hl. 5–32 cm, š. 16–70 cm. JZ roh porušen skryvkou. Obj. 63 – nepřerušené čtyřúhelníkové ohrazení s vnějšími rozměry 9,8 x 9,2 m tvořeno žlabem hrotitého až misovitého průřezu, hl. 18–43 cm, š. 40–113 cm. Centrální pohřeb nejištěn. Obj. 64 – nepřerušené čtyřúhelníkové ohrazení s vnějšími rozměry 10,2 x 10 m tvořeno žlabem hrotitého průřezu, hl. 62–95 cm, š. 128–152 cm. Centrální pohřeb nejištěn. Obj. 65 – nepřerušené čtyřúhelníkové ohrazení s vnějšími rozměry 8 x 7,9 m tvořeno žlabem hrotitého průřezu, hl. 21–35 cm, š. 37–73 cm. Centrální pohřeb nejištěn.	LTB2 LTB–C1? LTB–C1? LTB–C1?	Čížmářová 2017, 149–151; Kalábek 2002, 256–258, 261, obr. 2; 4; 1–4; Procházka 2021, 94
15	Žatčany, okr. Brno-venkov	arch. výzkum, 2000–2021	Kostrový hrob (č. 1) obklopený čtyřúhelníkovým nepřerušným žlabem, umístěn excentricky v SZ kvadrantu ohrazení. Hrobová jáma obdelného tvaru, rozměry dna cca 320 x 140–150 cm, hl. 120 cm, orientace V–Z. Uvnitř hlavou k V pohřben pravděpodobně muž věkové kategorie adultus doprovázený bojovníckou výbavou. Ohrazení o rozměrech cca 15 x 15 m tvořeno žlabem se šikmými stěnami a hrotitým až misovitým dnem, hl. 70–85 cm, š. 150–180 cm.	LTB1a	Čížmář 2006; Čížmářová 2011, 53, 54, 160, 161, tab. 20; 3; 63

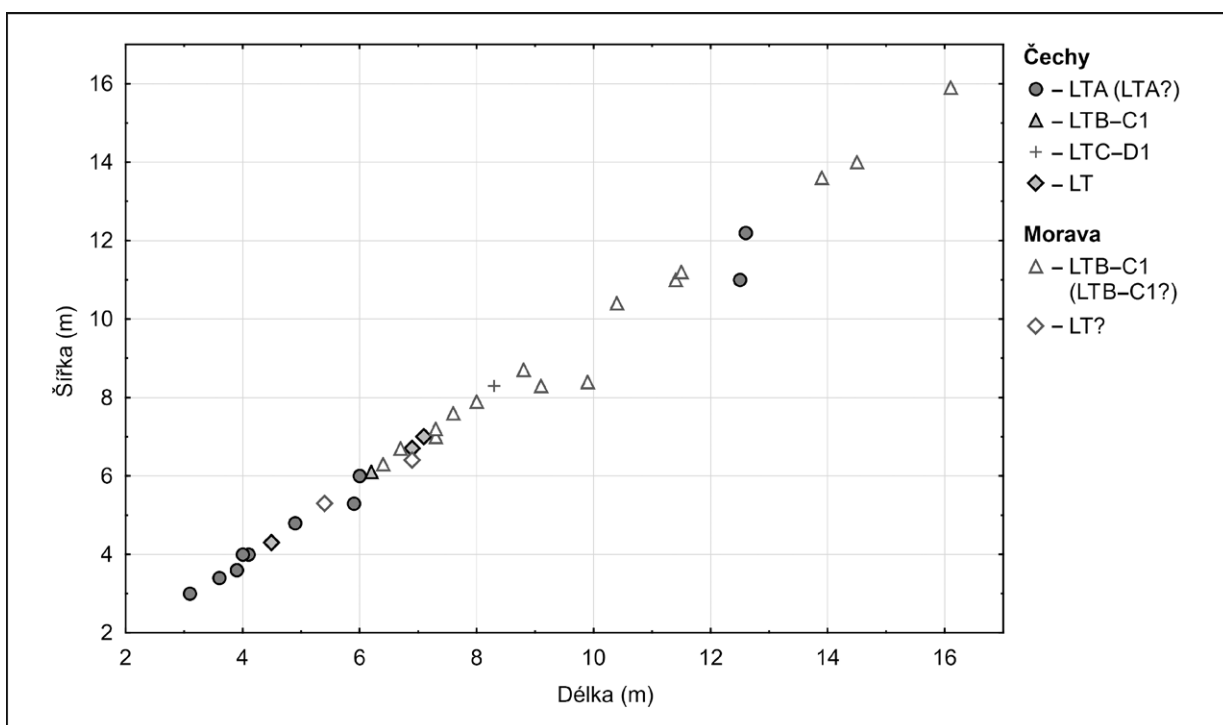

Obr. 9. Rozšíření a datování čtyřúhelníkových žlabovitých ohrazení z doby laténské v Čechách a na Moravě. Číslo lokalit odpovídají číslování v tabele 3.

Odlišná situace panuje na Moravě, kde nálezy z LTA absentují. Nejstarší ohrazení reprezentuje situace ze Žatčan, která náleží předduchcovskému horizontu LTB1a (Goláňová/Hlava 2020). Další případy spadají do LTB1b, c (Domamyslice), LTB2 (Olomouc-Slavonín, U hvězdárny, obj. 39) nebo je lze datovat jen rámcově do průběhu LTB-C1. Patrně s nejmladšími čtyřúhelníkovými ohrazeními je třeba počítat v prostoru výrobního a distribučního centra v Němčicích nad Hanou. Těžiště využívání lokality spadá do období LTC1-C2 s počátky v předchozím období (Čižmář/Čižmářová/Meduna 2018, 53). Výzkum jednoho z ohrazení realizovaný v roce 2022 odhalil ve vnitřní ploše relikty spodních částí dvou žárových hrobů a zároveň ovšem naznačil, že minimálně část těchto struktur náleží starší fázi využívání lokality spadající rámcově do stupně LTB (ústní informace I. Čižmář).

Samotná ohrazení se v řadě formálních aspektů rámcově shodují, existují ovšem též vlastnosti, u nichž to neplatí. Všechny ve větší míře odkryté případy měly přibližně čtvercový půdorys, což lze předpokládat i u nekompletně prozkoumaných situací. Výjimku představuje pouze žlab z lokality Uhy, jehož tvar se vyznačoval silně zaoblenými rohy a je i samotnými autory výzkumu klasifikován spíše jako semikvadratický (Sofaer/Turek 2004, 289, 298). U většiny celkově prozkoumaných žlabů se též potvrzuje, že na rozdíl od některých protějšků známých z Francie, Rakouska či Slovenska (Baray 1989, obr. 12; Bujna 1989, 272, obr. 29; Ramsel 2002, 20; 2017, 103, obr. 11) nebyly přerušeny vstupy. Pouze v případě hrobu 196 z Manětína Hrádku uvažovala E. Soudská (1976, 630) o jeho intencionálním otevření na východní straně. Jako pravděpodobnější se ovšem zdá, že absence pozůstatků žlabu je v těchto místech spíše důsledkem degradace terénu, stejně jako např. v Olomouci-Slavoníně, U hvězdárny (obj. 39; Kalábek 2002, 256). Vyšší variabilita se pojí s půdorysnými rozměry ohrazení. Celkově se délky jejich vnějších hran pohybují v rozmezí 3,6 až 17 m. Z porovnání normalizovaných hodnot půdorysných rozměrů⁸ dále vyplývá, že jejich velikost má vztah k chronologii (obr. 10). Zatímco ve stupni LTA se délka strany pohybuje většinou v intervalu od 3 do 6 m (s výjimkami ohrazení z Černoučku a Tišic, kde dosahuje okolo 12,5 m), od LTB1 se standardně objevují ohrazení s delšími stranami dosahujícími hodnot 6,2–17 m. Žlaby mají vždy šikmé stěny, tvar den je ovšem též variabilní. Obecně jsou zastoupeny jejich zahrocené, mísovité a širší vanovité formy. Na celém sledovaném území nejsou výjimkou situace, kdy se všechny tyto alternativy setkávají v rámci jednoho ohrazení. Nápadně se pak v tomto ohledu jeví vazba výrazně zahrocených

⁸ Analyzované hodnoty odpovídají přibližným vzdálenostem podélných středových os protilehlých stran jednotlivých ohrazení.

Obr. 10. Půdorysné rozměry čtyřúhelníkových žlabovitých ohrazení z doby laténské v Čechách a na Moravě v závislosti na jejich geografické a chronologické příslušnosti. Analyzované hodnoty odpovídají přibližným vzdálenostem podélných os protilehlých stran jednotlivých ohrazení.

žlabů na moravské prostředí, konkrétně na oblast Prostějovska a Olomoucka (Domamyslice; Hněvotín; Němčice nad Hanou; Olomouc-Slavonín, U hvězdárny, obj. 64, 65). Naproti tomu v Čechách se objevují žlaby se dny převážně mísovité až vanovitě profilovanými, někdy ještě navíc místy s pozůstatky sloupových/kulových jamek (např. Černouček; Manětín-Hrádek, hrob 96, 196; Markvartice; Nebovidy). Nutno ovšem podotknout, že toto rozlišení nemusí být bezpodmínečně jen projevem původních kulturních vzorců. Na dokumentovanou podobu profilů mohou mít vliv přírodní podmínky (např. sprašové versus písčité podloží) i obecně známá ztížená odlišitelnost výplní jejich spodních partií. Šířky žlabů se pohybují nejčastěji v hodnotách od přibližně 20 do 100 cm. Někdy však mohou nabývat i hodnot vyšších (Hněvotín, obj. 6: 43–107 cm; Olomouc-Slavonín, U hvězdárny, obj. 63: 40–113 cm; obj. 64: 128–152 cm; Tišice: 35–130 cm; Uhy: 104–120 cm), dosahujících až 200 cm (Černouček; Němčice nad Hanou; Žatčany). S ohledem na běžně pozorované zešíkmení stěn je ovšem zjevné, že dokumentované hodnoty neodrážejí původní stav tohoto parametru. Ten je pozměněn v závislosti na degradaci původního terénu či erozi stěn (např. Černouček: *Brnič/Sankot 2005*, obr. 9) a zároveň úměrně závisí na dochované hloubce jednotlivých žlabů. Ta se pohybuje od 8 do asi 100 cm.

Na rozdíl od některých jiných oblastí (např. Rakousko: *Ramsl 2012*, 187; Francie: *Blondiau/Buchez 2009; Gransar/Malrain 2009; Millet 2008*, obr. 3) se kromě hrobových jam a pohřbů na žlabovitá ohrazení v Čechách a na Moravě téměř nikdy neváží další konstrukční struktury, které by s nimi vykazovaly jednoznačné souvislosti. Výjimkou je ohrazení z Černoučku, kde byla nad hrobovou jámou zbudována dřevěná nástavba s kamenným krytem (*Brnič/Sankot 2005*, 51–55). S funkcí ohrazení zde ovšem nejspíše souvisely též dvojice sloupových jam umístěné v SZ a JZ nároží ohrazené plochy i další jámy situované v prodloužené ose hrobové jámy. Sloupové jámy táhnoucí se podél střední části vnější severní hrany ohrazení v délce kolem 250 cm jsou pak interpretovány jako potenciální pozůstatky vstupu. Jiný případ představuje ohrazení z lokality Uhy, kde se nápadně jeví jáma bez nálezů umístěná v pomyslném středu ohrazeného prostoru (*Sofaer/Turek 2004*, obr. 5.14). Různé zahluobené situace byly zaznamenány i v rámci některých dalších ohrazení. V těchto případech ovšem spolu se žlaby či hroby nevykazují zřetelné pravidelnosti a vztah k nim není prokazatelný (např. Olomouc-Slavonín, U hvězdárny, obj. 39: *Kalábek 2002*, 256, obr. 2; Markvartice: *Waldhauser 1989*, obr. 12). Jindy šlo o situace prokazatelně nesoučasné (Žatčany: *Čizmářová 2011*, 160; Olomouc-Slavonín, Horní lán, obj. 1048: *Kalábek 2002*, 259, obr. 3).

Důležitou roli ve vztahu k ohrazením hrají hroby, které registrujeme v necelé polovině případů. Častěji jde o hroby kostrové (Černouček; Lochenice, obj. 271; Nebovidy; Vliněves, obj. 2380, 2396; Domamyslice; Olomouc-Slavonín, U hvězdárny, obj. 39; Žatčany), které se pojí s osmi ohrazeními; kremace jsou registrovány ve čtyřech případech (Manětín-Hrádek, hrob 196; Markvartice; Uhy; Němčice nad Hanou). Specifické postavení zaujímá hrob 71a z Manětína-Hrádku, odkud pocházejí nálezy jak spálených, tak nespálených ostatků. Situace je interpretována jako birituální hrob, kde byla kremace uložena do kamenného krytu hrobu kostrového (Soudská 1994, 53, 56, 144). Biritualita je teoreticky zvažována i u hrobu 196 z téže lokality, jakékoli doklady inhumace zde ovšem scházejí (Soudská 1976, 630–634).

Kostrové pohřby byly ukládány do nepravidelně oválných až obdélných hrobových jam. Jejich dna zpravidla dosahovala délky 174–260 cm a šířky 57–105 cm, což odpovídá běžně dokumentovaným rozměrům (Lorenz 1978, 45, obr. 21). Jako nadstandardní se jeví pouze situace ze Žatčan (320 × 140 cm) a z Manětína-Hrádku, hrob 71a (400 × 230 cm). Dochované hloubky se pohybovaly mezi 27 a 150 cm. Delší osy hrobových jam byly orientovány ve směrech S–J a SSZ–JJV nebo V–Z a VJV–ZSZ. Způsob uložení ostatků zemřelých lze hodnotit pouze výjimečně. Dokumentovány byly případy v natažené poloze na znak hlavou směřující zhruba k východu (Domamyslice; Žatčany), západu (Nebovidy, pohřeb K3) či severu (Olomouc-Slavonín, U hvězdárny). U zbylých hrobů nebylo možno toto hledisko hodnotit, neboť byly porušeny sekundárními zásahy (Černouček; Lochenice; Nebovidy, pohřeb K2) nebo se dochovaly jen v nedostatečné míře (Manětín-Hrádek, hrob 71a). Hrobové jámy většinou sloužily k uložení jednočetných hrobů. Hrob se dvěma kostrovými pohřby je znám jen z Nebovid, kde byl horní sekundárně rozrušený skelet (K2) od neporušeného skeletu spodního (K3) oddělen vrstvou kamenů. Specifické postavení zaujímají také kostrové hroby z ohrazení 2380 z Vliněvsí, kde byli v západní linii žlabovitěho ohrazení pohřbeni dva jedinci ve skrčené poloze na levém boku hlavami k J a JZ. Další jedinec byl uložen později v natažené poloze hlavou k Z do svrchních partií výplně severního ramene téhož žlabu. Špatně dochované lidské ostatky se nacházely i ve výplni žlabu 2396.

Méně frekventované žárové pohřby se pojí s menšími kruhovým či oválnými jámami (Markvartice, Uhy) nebo s jámami obdélnými výrazně větších rozměrů (Manětín-Hrádek, druhotný pohřeb v kamenném krytu hrobu 71a a hrob 196). V prvním z těchto případů ovšem lze uvažovat i o uložení nespáleného těla, ve druhém pak mohou větší rozměry jámy souviset s depozicí vozu. Společným znakem žárových hrobů je jejich relativně malá dochovaná hloubka, která nepřekročila 37 cm. K uložení spálených ostatků sloužily buď keramické urny (oba hroby z Němčic nad Hanou; snad též Manětín-Hrádek, hrob 196), nebo byly nalezeny přímo v hrobové jámě bez viditelných dokladů obalů či schránek.

Pro detailnější posouzení antropologického profilu pohřbených jedinců nedisponujeme dostatečným datovým souborem. Je ovšem zjevné, že v hrobech s ohradami byli ukládáni jedinci jak ženského, tak mužského pohlaví. Zastoupeny jsou v širokém rozpětí věkových kategorií *infans II* až *maturus II/Senilis*.

Pestrý obraz ukazuje též skladba hrobových výbav. Situace je ovšem v tomto ohledu komplikována faktem, že část hrobů byla sekundárně narušena a pravděpodobně vykradena; jejich původní složení proto nelze posoudit. Ve stupni LTA se nejvýrazněji jeví hrob 196 z Manětína-Hrádku, z nějž pocházejí mimo jiné součásti vozu, koňského postroje nebo terčík spony s jantarovou vložkou plátovaný zlatem. Další zlatý předmět, tentokrát kroužek, byl kromě dalšího nalezen v hrobě 71a z téže nekropole. Jak vozy, tak zlaté předměty jsou pokládány za jedny z atributů tehdejší společenské elity (přehledně Schönfelder 2009). Specifické postavení lze předpokládat i u jedince (HS3) pohřbeného v místech severní linie žlabu 2380 ve Vliněvsí. Vybaven byl záponou a dále železnou obroučkou nalezenou v oblasti hlavy. Ta je interpretována jako pozůstatek tzv. listovité koruny – symbolické pokrývky hlavy příslušníků časně laténské elity propojujících kněžské a světské funkce (Chytráček 2013, 290, 291). Zbylé pohřby, uložené ve žlabech ohrazení 2380 a 2396, však byly bez výbavy. Nevýrazná kolekce běžných osobních předmětů doprovázela pohřeb z lokality Uhy. Z výbavy sekundárně narušeného hrobu z Černoučku se dochovalo pouze několik drobných předmětů včetně železného náramku a scalptoria. Další nálezy, především prolamovaná zápona a celá keramická nádoba obsahující spálené kůstky srnce, pocházejí ze sloupových jam doprovodné stavební konstrukce. Mezi hroby z LTB–C1 se z pohledu regionálních zvyklostí k elitním vrstvám (srov. Budinský/Waldhauser 2004, 104–115) bezesporu hlásí jedinci z Domamyslic a Žatčan vybavení meči a dalšími součástmi bojovnícké výbavy. Postavení bojovníka z Domamyslic je navíc podtrženo přítomností čtyř železných diskovitých aplikací umístěných na jeho štítě (Čížmář 1973, 620, 621). Za příslušníka vyšších společenských pater lze nejspíš považovat i nedospělého jedince z hrobu H4 z Olomouce-Slavonína vybaveného mj. dvěma párovými kruhovými šperky, které byly nalezeny vedle sebe v jižní části hrobové jámy. Podle způsobu uložení lze s velkou pravděpodobností usuzovat, že se jednalo o náožníky. Protipól představuje neporušený pohřeb K3 z Nebovid, jenž byl zcela bez výbavy. V pro-

storu výše položeného a sekundárně otevřeného pohřbu K2 se dochovaly pouze dva železné prsteny. Nevýrazně vybaven byl též žárový hrob z Markvartic. Obsahoval pouze část železné spony, železné kování (fragment štítové puklice?) a několik keramických zlomků, jejichž souvislost s pohřbem ovšem není bezvýhradně zřejmá. Z mělce uložených a torzovitě dochovaných žárových hrobů z Němčic nad Hanou se dochovaly spodky keramických uren, železná spona a náramek.

DISKUSE

Objevy laténských hrobů uvnitř čtyřúhelníkových ohrazení z Lochenic a Nebovid dovolují otevřít diskusi nad vybranými aspekty tohoto fenoménu. Zajímavě se jeví zejména některé chronologicko-geografické souvislosti. Porovnání ohrazení známých z Čech a Moravy ukazuje rozdíly mezi oběma oblastmi, které jsou zároveň závislé na čase (obr. 9). Pro Čechy je charakteristický výskyt převážně menších ohrazení datovaných v naprosté většině případů do období HaD/LTA–LTA (obr. 10). Jejich přítomnost zde bývá chápána jako jeden z projevů příslušnosti českého území k západně položeným oblastem, v nichž probíhaly procesy společenských a kulturních změn provázející přechod mezi dobou halštatskou a laténskou (Brnič/Sankot 2005, 54, 60, 61). Oproti tomu pro Moravu je charakteristický výskyt rozměrově větších ohrazení, která se zde objevují teprve od počátku stupně LTB1. Za současného stavu poznání ovšem není možné zcela rozhodnout, do jaké míry je jejich tamější absence v kontextu stupně LTA spojena s celkově nízkým počtem zaznamenaných hrobů (srov. Goláňová 2018, 66–72), a tedy i s nízkou archeologickou viditelností pohřebních areálů z tohoto období v uvedené oblasti. O odlišném vývoji v obou regionech každopádně vypovídá vymizení tohoto fenoménu na českých nekropolích LTB–C1, které vzhledem k množství známých pohřebišť nelze zdůvodnit tak, jako jeho absenci v časně laténském prostředí moravském. Na Moravě je pak výskyt hrobů s kvadratickými žlaby během období plochých pohřebišť možno vysvětlovat geografickým i kulturním napojením na jižněji položené oblasti středního Podunají (souhrnně Danielisová 2015). V těch se jejich početnější doklady objevují již od stupně LTA (např. Neugebauer 1996) a během LTC1 spolu s doklady pohřbívání opět mizí (Ramsl 2011, 209, obr. 178; Repka 2020, 143, 144). Nálezy z Lochenic a Nebovid ovšem nově ukazují, že se mladší ohrazení hroby mohou ojediněle objevit i na severovýchodě českého území (obr. 9: 2, 5). Situaci v obou případech znesnadňují sekundární zásahy, v jejichž důsledku patrně došlo ke ztrátě chronologicky diagnostických prvků výbavy. S větší jistotou lze diskutovat o hrobu z Nebovid. Avšak vzhledem k tomu, že jeho časové zařazení do užšího rámce než LTB–C1 není možné, nelze jednoznačně identifikovat ani procesy stojící v pozadí jeho zdejšího výskytu. Jedním z vysvětlení může být působení jihovýchodních vlivů, které jsou nejpozději od LTB2 výrazněji patrné právě v severovýchodní části Čech (Mangel/Jošková 2019). Při zhodnocení dalších aspektů se ovšem jako pravděpodobnější jeví, že datovaný pohřeb K2 byl do země uložen již někdy kolem polovinou 4. století př. Kr. Tedy v době, kdy ještě mohlo lokálně docházet k vyznívání některých projevů z předchozího období. Naznačuje to skutečnost, že jedinec K2 byl intencionálně uložen do stejné hrobové jámy jako stratigraficky starší hrob 40–50 leté ženy orientované hlavou k západu. Taková orientace je v Čechách výjimečná. Charakteristická je ovšem pro oblasti Champagne či středního Porýní (Lorenz 1978, 64, 66, obr. 28; 30), odkud mohla v počátečních úsecích laténského období vzejít inspirace vedoucí k vybudování samotného ohrazení (srov. Baray 1989; Lambot 2000). Shodné možnosti, ovšem stejně jako obdobná nejistota, panují i v případě pohřbu z Lochenic. Rozdíl je v tom, že doba jeho uložení se pohybuje kolem přelomu LTA a LTB1, nebo až o něco později, v rozmezí LTB2b–C1a. Slabší oporu zde také poskytuje severojižní orientace hrobové jámy, s odchylkami typická pro celou středoevropskou oblast (Lorenz 1978, 63–76). Z nasměrování sekundárního vkopu do její jižní poloviny lze sice teoreticky usuzovat na uložení horní poloviny těla v této části jámy, ani to ovšem pevnější vodítka pro chronologické zařazení neposkytuje. Hroby orientované hlavou k jihu jsou typické pro období LTB–C1 ve středodunajské zóně, objevují se ovšem i v západněji položených oblastech (Lorenz 1978, 66, 68, 71–73). V Čechách se s nimi navíc lze ojediněle setkat i v samotných počátcích kostrového pohřbívání během LTA (např. Kněževs: Smejtek 2003, 174, obr. 8; Manětín-Hrádek: Soudská 1994, 52, 167). Jediné vodítka, které by snad mohlo převážit jinak vyrovnanou pravděpodobnost fungování celého areálu ve prospěch LTA/B1 je skryto v sousedním prázdném ohrazení 52. To totiž svými výrazně malými rozměry (po normalizaci 450 × 430 cm) dobře zapadá do starší skupiny menších ohrazení (obr. 10).

Ne vždy se jednoznačně potvrzuje obecný předpoklad, že žlabovitá ohrazení mají vztah k pohřbům příslušníků společenské elity (např. Benadik 1960, 99, 101; Brnič/Sankot 2005, 60; Neugebauer 1992, 29). Naposledy na tuto skutečnost upozornil na základě analýzy ohrazených hrobů ze Slovenska D. Repka (2020,

145–147). Podobně rozkolísaný obraz aktuálně poskytuje i situace v Čechách a na Moravě. Na jedné straně se zde v rámci ohrazení skutečně objevují pohřby vybavené prestižními a statusovými předměty (hroby z Manětína-Hrádku s vozem či zlatými předměty; bojovnické hroby z Domamyslic a Žatčan), někdy navíc uložené v hrobových jamách nadstandardních rozměrů. Výmluvně též působí např. jejich koncentrace v okolí soutoku Labe s Vltavou, kde se uvažuje o existenci důležité sídelní aglomerace na křižovatce dálkových tras, mimo jiné s doklady přítomnosti tehdejší společenské elity (*Chytráček 2013*). Naproti tomu ovšem nejsou výjimkou ani hroby s nevýraznou výbavou nebo zcela bez ní. Je proto třeba připustit, že pro hlubší řešení těchto otázek na daném území zatím nálezořá základna neposkytuje dostatečná východiska. Zároveň však není důvod pochybovat, že čtyřúhelníková ohrazení plnila primárně roli symbolického vymezení místa a monumentalizace poukazující na význačné postavení pohřbené osoby či samotného ohrazeného prostoru. Konkrétní nálezořové situace pak v tomto ohledu dovolují přemýšlet o několika rozdílných konstrukčních modelech (souhrnně *Ramsl 2020*, 409, 410, obr. 14.9; 14.11; *Repka 2020*, 144, 145, obr. 11). V případě tvarově specifického ohrazení z lokality Uhy akcentují autoři výzkumu možnost, že žlab sloužil k ukotvení konstrukce vymezující obvod mohyly (*Sofaer/Turek 2004*, 298, 299, 305). Tento pohled podporují pozorované reliktu ke středu narůstající vrstvy pohřbeného půdního horizontu i výsledky měření magnetické susceptibility poukazující na náhlé zaplnění žlabu. O přítomnosti mohylových náspů je někdy s rezervou uvažováno, ovšem bez opor v přírodovědných analýzách, i v případě hrobu s kamennými kryty a kameny v prostoru žlabů z Manětína-Hrádku (*Soudská 1976*, 630; 1994, 52, 53).

Druhou alternativu představuje zbudování nadzemní konstrukce obklopující volný prostor. Takové struktury, pro něž jsou typické spíše úžší žlaby s různě tvarovaným dnem nesoucím někdy stopy po svislém zasazení kůlů/sloupů, lze rekonstruovat dvěma způsoby:

- a) ohrazený a zastřešený prostor jako „dům mrtvého“ (např. *Bienaimé 1999*; *Ramsl 2012*, 187, obr. 8; *Villes 1999*);
- b) palisádová ohrazení (např. *Baray a j. 2013*, 34, obr. 20).

Pro existenci zastřešených konstrukcí v Čechách a na Moravě schází doklady v podobě doprovodných konstrukčních prvků, i když vyloučit je teoreticky nelze u některých menších struktur s pravidelným čtyřúhelníkovým půdorysem. Jako pravděpodobnější se však jeví rekonstrukce žlabů jako základů palisádových ohrad, která alternativně nevylučují přítomnost centrální stavby menších rozměrů (např. Černouček). Tato ohrazení, k nimž náležejí i situace z Lochenic a Nebovid, představují nejběžnější formu řešení nejen v Čechách, ale i v dalších oblastech (srov. *Repka 2020*, 145). Doklady sekundárních zásahů, k nimž v obou zmíněných případech patrně došlo až po několika letech či desetiletích, také navíc indikují přítomnost viditelného a dostatečně trvanlivého označení místa uložení hrobu. Jeho konkrétní podobu ovšem neznáme.

Třetí, poslední možnost nabízí žlaby s hrotitým průřezem, které jsou u nás častěji dokumentovány v moravském prostředí. Takové objekty bývají interpretovány jako pozůstatky ohrazení tvořených samotnými příkopy (*Decker/Scollar 1962*, 176; *Ramsl 2020*, 409). Ani zde ovšem není vyloučena existence další po obvodu žlabu zbudované méně zapuštěné či povrchové konstrukce v podobě náspu, plotu nebo zídky, která nemusela zanechat archeologicky viditelné stopy. Určité indicie tohoto druhu poskytuje ohrazení z Domamyslic, kde je na základě přítomnosti kamenné destrukce registrované nad částí průběhu žlabu uvažováno o přítomnosti zídky zbudované po jeho vnitřní straně (*Čížmář 1973*, 617, 622, obr. 1). Podobná kvadratická ohrazení vystavěná z kamenů jsou známá též z rakouské nekropole v Au am Leithagebirge-Kleine Hautweide (*Nebehay 1973*, 10, 23, obr. 8, 12).

V blízkosti ohrazeného hrobu z Lochenic byly zachyceny ještě další dva kvadratické žlabovité útvary, ovšem bez pozůstatků hrobů. Takové situace jsou běžně dokumentovány i na jiných nekropolích (např. *Bochnak 2007*, 24, obr. 2; *Morschhauser/Pollak-Schmuck 2021*, 68; *Neugebauer 1992*, 28, obr. 13; *Ramsl 2002*, obr. 3). Je pravděpodobné, že i ty původně uzavíraly prostor kolem nedochovaných, nejpravděpodobněji žárových hrobů (např. *Neugebauer 1992*, 28), které byly uloženy na povrchu nebo jen mělce pod ním. Určitou oporu pro tuto alternativu nabízí nálezy reliktů žárového hrobu v nároží žlabovitého ohrazení (enclos C) z lokality Fin d'Écurey, jenž sem měl být přemístěn prostřednictvím eroze z vnitřku ohrazeného prostoru (*Bollacher 2009*, 116). Ač nepřímá, nicméně přesvědčivě, ji dále podporuje porovnání dochovaných hloubek příkopů s hloubkami kostrových a žárových hrobů známých z českých, moravských a rakouských lokalit (Pottenbrunn: *Ramsl 2002*; Mannersdorf: *Ramsl 2011*). Zatímco hrobové jámy kostrových hrobů bývají obvykle výrazně hlubší než obvodové žlaby, hloubky hrobů žárových jsou ve srovnání s hloubkami ohrazení většinou menší nebo přibližně srovnatelné. U mělce dochovaných žlabů

je tak vysoká pravděpodobnost, že související hroby, byly-li žárové, nemusely v důsledku transformace nadložních vrstev zanechat žádné stopy. Popsanou možnost lze příkladně demonstrovat nálezy rozrušených žárových hrobů zjištěné na rozhraní ornice a podloží v blízkosti kvadratických žlabů 64 a 65 z Olomouce-Slavonína (Kalábek 2002, 255).

V některých případech pak bývá na ohrady bez pohřbů pohlíženo též ve smyslu sakrálních okrsků spojených s kultem zesnulých předků (Benadik 1960, 101; Bollacher 2009, 116, 122; Decker/Scollar 1962, 176). Tato interpretace se obvykle dotýká ohrazení, u nichž jsou ve vnitřní ploše registrovány stopy sloupových konstrukcí či základových žlabů stavebních struktur a/nebo jejichž prostor poskytuje doklady rituálních manipulací s lidskými ostatky, jež byly doprovázeny materiálními a animálními obětinami či pozůstatky hostin. Ve střední Evropě jsou doklady takového rituálního chování vzácné. Zatím nejpersvědčivěji byly zaznamenány v areálu výrobního a distribučního centra v Roseldorfu s těžištěm aktivit ve stupni LTC (souhrnně Trebsche 2020, 69, 70). Prozkoumáno zde bylo šest kvadratických ohrazení, z nichž část vykazovala přítomnost vnitřní architektury (Trebsche 2020, 442–450). Z výplní těchto žlabů i ze sousedících objektů byly vyzvednuty nejen početné nálezy mnohdy záměrně deformovaných militarií, součástí vozů, postrojů a dalších předmětů, ale též velké množství částí lidských a zvířecích skeletů. Jedno z ohrazení (obj. 41), v jehož žlabu byl ve skrčené poloze na boku uložen kostrový hrob a několik skeletů selat, navíc vykazovalo prostorové souvislosti s centrálně umístěným žárovým hrobem kladeným do LTB2/C1 (Holzer 2014). Ačkoli na území Čech a Moravy podobné doklady rituálního chování v takovéto šíři zatím scházejí, nelze nepřipomenout časně laténské situace zachycené ve Vliněvsi. I zde byly ve dvou případech lidské skelety uloženy přímo do obvodových žlabů, v jednom pak dokonce shodně v neobvyklé poloze na boku. Ve Vliněvsi sice postrádáme doklady centrálních hrobů, ty ovšem mohly, jak je uvedeno výše, v minulosti podlehnout devastaci v důsledku orební činnosti. Obdobný charakter mohou mít též čtyřúhelníková ohrazení známá z Němčic nad Hanou, která mají k roseldorfským blízko nejen polohou v koridoru Jantarové stezky, ale shodně vykazují souvislosti s žárovými hroby i dalšími specifickými doklady rituálního chování (Čížmář 2022). Zde je ovšem nejprve nutno počkat na komplexní zhodnocení výsledků nedávno dokončených terénních výzkumů. Na této bázi pak jistě bude možné diskutovat také otázky potenciálních vztahů čtyřúhelníkových ohrazení z nekropolí období LTA–B2/C1, sakrálních okrsků stupně LTC a kvadratických žlabovitých půdorysů zjištěných na některých sídlištech ze závěrečných úseků doby laténské (např. Týnec nad Labem: Beneš 2015, obr. 8; Staré Hradisko: Danilísová 2014, 319, 320, obr. 5; Závist: Drdal/Rybová 2001, 290–292, 334, 340, 341, 344, obr. 34; Opatovice nad Labem: Venclová 2008, 50, obr. 25; Slepovice: Venclová 2008, 92, obr. 44). I na ty se někdy, zatím ovšem spíše hypoteticky, hledí jako na okrsky výkonu neprofánních aktivit, jindy jako na struktury s funkcí primárně profánní (k různým možnostem interpretací srov. Herbin a j. 2013).

ZÁVĚR

Území Čech a Moravy patřilo v době laténské mezi oblasti, v nichž docházelo k budování čtyřúhelníkových žlabovitých ohrazení vázaných na funerální aktivity. Registrovány jsou situace s jednou hrobovou jámou ve vnitřní ploše, s pohřby uloženými přímo ve žlabech nebo též bez jejich viditelných reliktů. Doklady těchto ohrazení zde sice nejsou tak časté, jako na severu a východně Francie či ve středním Podunají, počet známých případů se ovšem postupně množí. K posledním objevům tohoto druhu se řadí nálezy z Lochenic a Nebovid učiněné v severovýchodním kvadrantu Čech. V obou případech byly hrobové situace intencionálně narušeny pozdějšími zásahy, což je patrně také příčinou téměř úplné absence artefaktuální složky. Chronologické zařazení, jež se opírá zejména o radiokarbonové datování ostatků pohřbených jedinců, tak lze v obou případech stanovit jen rámcově: v Lochenicích do LTA/B1 nebo do LTB2b–C1a; v Nebovidech pak do jediného širšího úseku pokrývajícího období LTB–C1/C2. Obě lokality reprezentují nejen první doklady přítomnosti těchto ohrazení ve východočeském Polabí, ale mají svůj význam i z pohledu chronologického. Na rozdíl od všech dříve prozkoumaných českých případů, které jsou s jistotou či jistou pravděpodobností kladeny do časné doby laténské, se hlásí spíše na počátek či do průběhu období plochých pohřebišť. Během něj již ovšem není výskyt ohrazených hrobů v Čechách běžný. Jak žlaby z Lochenic, tak situaci z Nebovid je možno rekonstruovat jako palisádou vymezené okrsky určené pro pohřby osob, které v tehdejší společnosti zastávaly specifické postavení.

V souvislosti s vyhodnocením nálezů z Lochenic a Nebovid byly analyzovány též zbylé případy podobných ohrazení známé z českého a moravského prostředí. Výsledky analýzy potvrdily chronologické odlišnosti v uplatnění tohoto fenoménu i formální distinkce mezi oběma regiony. Příčiny těchto jevů

nepochybně souvisejí se směrem a intenzitou jejich do jisté míry odlišných kulturních orientací. V tomto světle je pak třeba také nahlížet ojedinelé, a pouze rámcově datované, doklady ohrazených hrobů z průběhu 4.–3. století př. Kr. ve východočeském prostoru. Zatímco pro 4. století př. Kr. by při hledání vysvětlení jejich zdejší přítomnosti bylo možno uvažovat o potenciálních projevech lokálního dožívání časně laténských pohřebních zvyklostí, pro 3. století př. Kr. přichází v úvahu spíše intenzivnější působení vazeb s jihovýchodně položenými oblastmi.

Poděkování

Za cenné postřehy i za poskytnutí nepublikovaných informací autoři děkují Mgr. I. Čižmářovi, Ph.D. Dík náleží též Mgr. Z. Benešovi za zajištění radiokarbonového datování pohřbu K2 z Nebovid a Mgr. M. Horákové za diskuse nad tafonomickými procesy.

LITERATURA

- Baray 1989 L. Baray: Les enclos du second Age du Fer du Nord sénonais. In: O. Buchsenschutz/ L. Olivier (dir.): *Les Viereckschanzen et les enceintes quadrilaterales en Europe celtique. Actes du XIe Colloque de l'A.F.E.A.F. Chateaudun, 16–19 mai 1985*. Paris 1989, 123–136.
- Baray a j. 2013 L. Baray/J. P. Sarrazin/F. Valentin/Ch. Moulherat: La sépulture à char de La Tène A ancienne des „Craises“ à Molinons (Yonne). *Revue archéologique de l'Est* 62, 2013, 5–52.
- Benadik 1960 B. Benadik: Besonders angelegte Gräber auf keltischen Gräberfeldern der Slowakei und ihre gesellschaftliche Bedeutung. *Alba Regia* 14, 1960, 97–106.
- Beneš 2015 Z. Beneš: Záchranný archeologický výzkum podhradí hradiště Kolo u Týnce nad Labem, okr. Kolín. Předběžná zpráva. *Archeologie ve středních Čechách* 19, 2015, 245–253.
- Beran-Cimbůrková 2020 P. Beran-Cimbůrková: Antropologický rozbor kosterních pozůstatků z hrobů z doby římské v Nebovidech, okr. Kolín. *Archeologie ve středních Čechách* 24, 2020, 235–241.
- Berecki 2021 S. Berecki: *Identity in landscape. Connectivity and Diversity in Iron Age Transylvania*. Bibliotheca Musei Marisiensis. Series Archaeologica XVIII. Cluj-Napoca 2021.
- Bienaimé 1999 J. Bienaimé: L'enclos quadrangulaire I de la nécropole de „La Perrière“ à Saint-Benoît-sur-Seine (Aube). In: A. Villes/A. Bataille-Melkon (dir.): *Fastes des Celtes entre Champagne et Bourgogne aux VIIe-IIIe siècles avant notre ère. Actes du Colloque de l'AFEAF, Troyes, 25–27 mai 1995*. Mémoires de la Société Archéologique Champenoise 15 – Supplément 4. Reims 1999, 517–528.
- Bílková 2014 J. Bílková: *Vyhodnocení pohřebního ritu období Ha/LT z lokality Tišice (okr. Mělník)*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Praha 2014. Dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/67182>
- Blondiau/Buchez 2009 L. Blondiau/N. Buchez: Les chambres funéraires et les aménagements de surface de Villers-Bocage (Somme) dans leur contexte régional. *Revue archéologique de Picardie* 3–4, 2009, 157–169.
- Bochnak 2007 T. Bochnak: Les enclos quadrangulaires en Pologne IVe siècle avant. J.-C. – IIe siècle après J.-C. *Acta Terrae Septemcastrensis* 6, 2007, 23–40.
- Bollacher 2009 Ch. Bollacher: *Die keltische Viereckschanze auf der »Klinge« bei Riedlingen*. Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg 88. Stuttgart 2009.
- Brnič 2006 Ž. Brnič: *Vliněves, okr. Mělník*. Praha 2006. Výzkumní zpráva 10028/2006. Dokumentace AÚ AV ČR. Praha 2006. Dostupné na: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-200610028>
- Brnič/Sankot 2005 Ž. Brnič/P. Sankot: Časně laténský pohřební areál s „enclos quadrangulaire“ v Černoučce, okr. Litoměřice. *Památky archeologické* 96, 2005, 31–70.
- Bronk Ramsey 2009 C. Bronk Ramsey: Bayesian Analysis of Radiocarbon Dates. *Radiocarbon* 51, 2009, 337–360. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0033822200033865>
- Budinský/Waldhauser 2004 P. Budinský/J. Waldhauser: *Druhé keltské pohřebiště z Radovesic (okres Teplice) v severozápadních Čechách*. Archeologický výzkum v severních Čechách 31. Teplice 2004.
- Bujna 1989 J. Bujna: Das latènezeitliche Gräberfelder bei Dubník I. *Slovenská archeológia* 37, 1989, 245–334.
- Bujna 2005 J. Bujna: *Kruhový šperk z laténských ženských hrobů na Slovensku*. Nitra 2005.

- Cordie 2006 R. Cordie: Zu den latènezeitlichen Grabgärten von Wederath/Belginum. In: W.-R. Teege/R. Cordie/O. Dörrer/S. Rieckhoff/H. Steuer (ed.): *Studien zur Lebenswelt der Eisenzeit. Festschrift für Rosemarie Müller*. Ergänzungsband zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 53. Berlin – New York 2006, 251–263.
- Čižmář 1973 M. Čižmář: Keltský kostrový hrob se čtvercovým příkopem z Domamyslic, okr. Prostějov. *Archeologické rozhledy* 25, 1973, 615–625.
- Čižmář 2006 M. Čižmář: *Žatčany 2000*. Brno 2006. Výzkumní zpráva 99/06. Dokumentace ÚA památkové péče v Brně. Brno 2006. Nepublikované.
- Čižmář 2022 I. Čižmář: *Druhá sezóna archeologického výzkumu aglomerace v Němčicích*. Dokumentace ÚA památkové péče v Brně. Brno 2022. Dostupné na: <https://www.uapp.cz/aktuality/druha-sezona-archeologickeho-vyzkumu-aglomerace-v-nemcicich>
- Čižmář/Čižmářová/Meduna 2018 M. Čižmář/J. Čižmářová/J. Meduna: *Němčice a Staré Hradisko. Spony*. Brno 2018.
- Čižmář a j. 2023 I. Čižmář/H. Čižmářová/R. Křivánek/M. Popelka: L'agglomération centrale de Němčice. État actuel des connaissances, prospections (2017–2021) et découverte du premier atelier verrier au nord des alpes. In: E. Hiriart et al. (ed.): *Les agglomérations dans le monde celtique et ses marges. Nouvelles approches et perspectives de recherche*. Nemesis 1. Pessac 2023, 193–207.
- Čižmářová 1993 J. Čižmářová: Zjišťovací výzkum v Dolních Bojanovicích (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 1989, 1993, 116–117.
- Čižmářová 2011 J. Čižmářová: *Keltská pohřebiště na Moravě. Okresy Brno-město a Brno-venkov*. Brno 2011.
- Čižmářová 2017 J. Čižmářová: *Keltská pohřebiště na Moravě. Okresy Hodonín, Kroměříž, Olomouc, Opava, Prostějov, Přerov, Uherské Hradiště, Zlín*. Brno 2017.
- Danielisová 2014 A. Danielisová: Staré Hradisko – pohled na urbanismus doby laténské optikou moravského oppida. In: J. Čižmářová/N. Venclová/G. Březinová (eds.): *Moravské křížovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno 2014, 315–333.
- Danielisová 2015 A. Danielisová: The „Boii“ and Moravia – the same but different. In: M. Karwowski/V. Salac/S. Sievers (Hrsg.): *Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des internationalen Kolloquiums in Cesky Krumlov vom 14.–16. 11. 2013*. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 21. Bonn 2015, 169–182.
- Decker/Scollar 1962 K. Decker/I. Scollar: Iron Age Square Enclosures in Rhineland. *Antiquity* 36, 1962, 175–178.
- Drda/Rybová 2001 P. Drda/A. Rybová: Vývoj velmožského dvorce 2.–1. století před Kristem. *Památky archeologické* 92, 2001, 284–349.
- Goláňová 2018 P. Goláňová: *The early La Tène Period in Moravia*. Studien zur Archäologie Europas 32. Bonn 2018.
- Goláňová/Hlava 2020 P. Goláňová/M. Hlava: Předduchcovský horizont (subfáze LT B1a) na Moravě. In: I. Čižmář/H. Čižmářová/A. Humpolová (eds.): *Jantarová stezka v proměnách času*. Brno 2020, 149–159.
- Gransar/Malrain 2009 F. Gransar/F. Malrain: Les monuments funéraires en Picardie au second âge du Fer. *Revue archéologique de Picardie* 3–4, 2009, 143–156.
- Hejhal 2016 P. Hejhal: Záchranný archeologický výzkum v trase dálnice D11 v roce 2015 – raně středověké pohřebiště. In: K. Sklenář (ed.): *Archeologické výzkumy v Čechách 2015*. Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 101. Praha 2016, 27.
- Herbin a j. 2013 P. Herbin/Ch. Louvion/V. Pilard/T. Oueslati: Problème d'interprétation des enclos quadrangulaires de La Tène moyenne découverts en Flandre Française: l'exemple de Borre (Nord). *Revue du Nord* 5, 2013, 73–89.
- Holzer 2014 V. Holzer: Ausgrabung des dritten kleinen Heiligtums Objekt 41 am Sandberg 2013. *Archäologie Österreichs* 25, 2014, 20–22.
- Chytráček 2013 M. Chytráček: Doklady přítomnosti elity 6.–5. století př. Kr. v regionu na soutoku Labe a Vltavy ve středních Čechách. *Archeologické rozhledy* 65, 2013, 285–320.
- Jošková 2016 T. Jošková: *Valový objekt u Markvartic (okr. Jičín) ve světle analýz a archeologických poznatků*. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové. Filozofická fakulta. Hradec Králové 2016. Dostupné na: <https://theses.cz/id/spqj2/>
- Józefowska/Kamyszek/Żygadło 2022 A. Józefowska/L. Kamyszek/L. Żygadło: Założenia rowkowe o charakterze funeralnym ze stanowiska Domasław 10, 11, 12. *Chrzanów* 4, pow. wrocławski, jako przejaw oddziaływania kulturowych. *Przegląd Archeologiczny* 70, 2022, 75–114. DOI: <https://doi.org/10.23858/PA70.2022.3025>
- Kalábek 2002 M. Kalábek: Doklady čtvercových příkopových objektů z Olomouce-Slavonína. *Pravěk. Nová řada* 11, 2002, 255–263.
- Kalábek 2017 M. Kalábek: Funerální a sídlištní památky z laténu a doby římské z Hněvotína. In: M. Kršková/J. Peška (eds.): *Ročenka 2016*. Archeologické centrum Olomouc. Olomouc 2017, 43–55.

- Kočár/Kočárová 2019 P. Kočár/R. Kočárová: Lochenice (okr. Hradec Králové), dálniční úsek D11-06-7C. Nálezová zpráva ARCH 20/21. In: D. Stolz: *Záchranný archeologický výzkum v trase budoucí dálnice D11-06 Hradec Králové – Smiřice. Úsek 7C, km 101,000–101,500, k. ú. Lochenice*. Hradec Králové 2019. Nепublikované.
- Křivánek/Čížmář 2007 R. Křivánek/M. Čížmář: The combination of magnetometric prospection and other non-destructive survey methods of a large La Tène site near Němčice, Central Moravia. Present results and future possibilities. *Študijné zvesti AÚ SAV* 41, 2007, 205–207.
- Lambot 2000 B. Lambot: Les enclos funéraires en Champagne: indicateurs chronologiques, sociaux, culturels? *Revue archéologique de Picardie* 1–2, 2000, 147–159.
- Lovejoy 1985 C. O. Lovejoy: Dental Wear in the Libben Population: Its Pattern and Role in the Determination of Adult Skeletal Age at Death. *American Journal of Physical Anthropology* 68, 1985, 47–56.
DOI: <https://doi.org/10.1002/ajpa.1330680105>
- Limburský 2010 P. Limburský: Proměny pravěké krajiny. *Živá archeologie* 11, 2010, 22–25.
- Limburský/Ginoux/Sankot 2013 P. Limburský/N. Ginoux/P. Sankot: Les enclos à inhumations de Vliněves (district de Mělník, Bohême centrale) données préliminaires. *Bulletin de l'Association Française pour l'Étude de l'Âge du Fer* 31, 2013, 41–44.
- Limburský a j. 2015 P. Limburský/P. Sankot/H. Březinová/J. Likovský: Laténské pohřebiště v pískovnách u Vliněvsí, okr. Mělník. *Památky archeologické* 106, 2015, 181–246.
- Lorenz 1978 H. Lorenz: Totenbrauch und Tracht. Untersuchungen zur regionalen Gliederung in der frühen Latènezeit. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 59, 1978, 1–380.
- Mangel/Jošková 2019 T. Mangel/T. Jošková: East Bohemian finds of belt segments with a central knob and side plates as evidence of interregional contacts during the La Tène period. In: *Sedem kruhov Jozefa Bujnu*. Studia Historica Nitriensia – Supplementum 2. Mimosriadne číslo časopisu venované životnému jubileu prof. Jozefa Bujnu. Nitra 2019, 465–480.
DOI: <https://doi.org/10.17846/SHN.2019.23.S.465-480>
- Mangel a j. 2020 T. Mangel/P. Miloš/T. Tencer/T. Jošková: New findings about the arrangement of internal buildings in La Tène quadrangular enclosures in Bohemia based on the example of the site of Markvartice, East Bohemia. *Archeologické rozhledy* 72, 2020, 427–449.
DOI: <https://doi.org/10.35686/AR.2020.15>
- Mazáč/Stolz 2019 M. Mazáč/D. Stolz: Hrob s čtvercovým příkopovitým ohrazením v rámci ZAV D11-06-7C na katastru obce Lochenice. In: M. Kršková/J. Peška (eds.): *Ročenka 2018*. Archeologické centrum Olomouc. Olomouc 2019, 192–196.
- Millet 2008 É. Millet: La nécropole du second Âge du Fer de Saint-Benoît-sur-Seine, „La Perrière“ (Aube): étude synthétique. *Revue Archéologique de l'Est* 57, 2008, 75–184.
- Morschhauser/Pollak-Schmuck 2021 G. Morschhauser/A. Pollak-Schmuck: Ein Gräberfeld der Frühlatènezeit im Unteren Traisental – KG Inzersdorf, KG Walpersdorf. In: F. Pieler/E. Nowotny (Hrsg.): *Beiträge zum Tag der Niederösterreichischen Landesarchäologie 2021*. Asparn – Zaya 2021, 57–67.
- Möbes 1983 G. Möbes: Baalberger Grabanlagen im Thüringer Becken. *Alt-Thüringen* 19, 1983, 43–58.
- Nebehay 1973 S. Nebehay: Das latènezeitliche Gräberfeld von der Kleinen Hutweide bei Au am Leithagebirge, p. B. Bruck a. d. Leitha, NÖ. *Archaeologia Austriaca, Beiheft* 11, 1973, 1–80.
- Neugebauer 1992 J.-W. Neugebauer: *Die Kelten im östern Österreichs*. Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 92. St. Pölten – Wien 1992.
- Neugebauer 1996 J.-W. Neugebauer: Eine frühlatènezeitliche Gräbergruppe in Itzersdorf ob der Treisen, NÖ. In: E. Jerem/A. Krenn-Leeb/J.-W. Neugebauer/O. H. Urban (Hrsg.): *Die Kelten in den Alpen und an der Donau. Actes des Internationales Symposions, St. Pölten, 14.–18. Oktober 1992*. Budapest – Wien 1996, 111–178.
- Ortalli 1995 J. Ortalli: La necropoli celtica della zona „A“ di Casalecchio di Reno (Bologna). Note preliminari sullo scavo del complesso sepolcrale e dell'area di culto. In: J.-J. Charpy (ed.): *L'Europe celtique du Ve au IIIe siècle avant J.-C., contacts, échanges et mouvements de population. Actes du deuxième symposium international d'Hautvillers de 1992*. Sceaux 1995, 189–238.
- Procházka 2021 A. Procházka: *Hroby nedospělých jedinců na pohřebištích z mladší doby železné na Moravě*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Brno 2021. Dostupné na: <https://is.muni.cz/th/sdn41/>
- Prokeš 2007 L. Prokeš: *Posmrtné změny a jejich význam při interpretaci pohřebního ritu*. *Archaeologia mediaevalis Moravica et Silesiana – Supplementum* 1. Brno 2007.

- Rabsilber/Wendling/Wiltschke-Schrotta 2017
T. Rabsilber/H. Wendling/K. Wiltschke-Schrotta: *Der Dürrnberg bei Hallein, Die Gräbergruppe im Eisfeld*. Teil 1. Dürrnberg-Forschungen 10. Rahden/Westf. 2017.
- Ramsl 2002
P. C. Ramsl: *Das eisenzeitliche Gräberfeld von Pottenbrunn. Forschungsansätze zu wirtschaftlichen Grundlagen und sozialen Strukturen der latènezeitlichen Bevölkerung des Traisentales, Niederösterreich*. Fundberichte aus Österreich. Materialheft A 11. Wien 2002.
- Ramsl 2011
P. C. Ramsl: *Das latènezeitliche Gräberfeld von Mannersdorf am Leithagebirge, Flur Reinthal Süd, Niederösterreich*. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 74. Wien 2011.
- Ramsl 2012
P. C. Ramsl: Late Iron Age grave rites in Eastern Austria. In: S. Berecki (ed.): *Iron Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 7–9 October 2011*. Târgu Mureș 2012, 183–188.
- Ramsl 2017
P. C. Ramsl: Bronze- und eisenzeitliche Gräberfelder in Nordostösterreich: topographische Lage, Strukturen, und geschlechtsspezifische Bestattungsareale anhand von ausgewählten Beispielen. *Zborník SNM* 111. *Archeológia* 27, 2017, 97–107.
- Ramsl 2020
P. C. Ramsl: Wege ins Jenseits – Bestattungen auf Gräberfeldern. In: P. Trebsche et al. (ed.): *Keltische Münzstätten und Heiligtümer. Die jüngere Eisenzeit im Osten Österreichs (ca. 450 bis 15 v. Chr.)*. Wien 2020, 402–423.
- Reimer a j. 2020
P. Reimer/W. Austin/E. Bard/A. Bayliss/P. Blackwell/C. Bronk Ramsey/S. Talamo: The IntCal20 Northern Hemisphere Radiocarbon Age Calibration Curve (0–55 cal kBP). *Radiocarbon* 62, 2020, 725–757.
DOI: <https://doi.org/10.1017/RDC.2020.41>
- Repka 2020
D. Repka: Enclosure of La Tène Graves in the Territory of Slovakia. *Studia Hercynia* 24, 2020, 127–154.
- Rustoiu/Berecki/Ferencz 2017
A. Rustoiu/S. Berecki/I. V. Ferencz: Practici funerare în Transilvania în perioada orizontului celtic (La Tène B1/B2–C1). In: V. Sirbu (ed.): *Istros XXIII. Proceedings of the 16th international colloquium of funerary archaeology. Funerary Practices at the Thracians and the Celts in the Second Iron Age. Alun, Hunedoara county, 11th–14th May 2017*. Brăila 2017, 247–275.
- Schönfelder 2009
M. Schönfelder: Archäologische Untersuchungen zur Elite in der keltischen Gesellschaft. In: M. Egg/D. Quast (eds.): *Aufstieg und Untergang. Zwischenbilanz des Forschungsschwerpunktes „Studien zu Genese und Struktur von Eliten in vor- und frühgeschichtlichen Gesellschaften“*. Mainz 2009, 59–78.
- Smejtek 2003
L. Smejtek: Radiokarbonová data z Kněževsi u Prahy. In: L. Šmejda/P. Vařeka (eds.): *Sedmdesát neustupných let*. Plzeň 2003, 165–178.
- Sofaer/Turek 2004
J. Sofaer/J. Turek: Excavation of a funerary area at Uhy (Central Bohemia). In: M. Gojda (ed.): *Ancient Landscape, Settlement Dynamics and Non-Destructive Archaeology*. Prague 2004, 286–305.
- Soudská 1969
E. Soudská: *Manětín-Hrádek, okr. Plzeň-sever. Žárové pohřebiště pozdního halštatu*. Praha 1969. Nálezová zpráva 5256/69. Dokumentace AÚ AV ČR. Praha 1969. Dostupné na: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-196905256>
- Soudská 1976
E. Soudská: Hrob 196 z Manětína-Hrádku a další hroby s dvoukolovými vozy v Čechách. *Archeologické rozhledy* 28, 1976, 625–654.
- Soudská 1994
E. Soudská: *Die Anfänge der keltischen Zivilisation in Böhmen. Das Gräberfeld Manětín-Hrádek*. Prag 1994.
- Stolz 2021
D. Stolz: *Záchranný archeologický výzkum v trase budoucí dálnice D11-06 Hradec Králové – Smiřice. Úsek 7C, km 101,000–101,500, k. ú. Ločenice*. Hradec Králové 2021. Dokumentace AÚ AV ČR. Nálezová zpráva ARCH 20/21. Nepublikované.
- Šumberová 2012
R. Šumberová: *Cesta napříč časem a krajinou. Katalog k výstavě nálezů ze záchranného výzkumu v trase obchvatu Kolína 2008–2010*. Praha 2012.
- Trebsche 2020
P. Trebsche: Kult, Deponierungen und Rituale. In: P. Trebsche et al. (ed.): *Keltische Münzstätten und Heiligtümer. Die jüngere Eisenzeit im Osten Österreichs (ca. 450 bis 15 v. Chr.)*. Wien 2020, 440–464.
- Ubelaker 1978
D. H. Ubelaker: *Human Skeletal Remains. Excavation, analysis, interpretation*. Chicago 1978.
- Vávra/Beneš 2020
M. Vávra/Z. Beneš: Kostrové hroby na sídlišti z doby laténské a římské v Nebovidech u Kolína. *Archeologie ve východních Čechách* 24, 2020, 219–233.
- Venclová 2008
N. Venclová ed.: *Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská*. Praha 2008.
- Villes 1999
A. Villes: Les enclos funéraires et cultuels protohistoriques de „Type Saint-Be-noît. In: A. Villes/A. Bataille-Melkon (dir.): *Fastes des Celtes entre Champagne et*

- Bourgogne aux VIIe–IIIe siècles avant notre ère. Actes du Colloque de l'AFEAF, Troyes, 25–27 mai 1995. Mémoires de la Société Archéologique Champenoise 15 – Supplément 4. Reims 1999, 529–548.*
- Waldhauser 1987 J. Waldhauser: Keltische Gräberfelder in Böhmen. Dobrá Voda und Letky sowie Radovesice, Stránce und Tichomyšl. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 68, 1987, 25–179.
- Waldhauser 1989 J. Waldhauser: État de la recherchesur les enceintes quadrilatérales laténiennes (ditesViereckschanzen) en Bohême. In: O. Buchsenschutz/L. Olivier (eds.): *Les Viereckschanzen et les enceintes quadrilatérales en Europe celtique. Actes du IXe colloque AFEAF, Châteaudun, 16-19 mai 1985. Paris 1989, 43–55.*
- Waldhauser 1998 J. Waldhauser: Die Goldfingerringe von Münsingen-Rain und ihre Vergleichsstücke aus Flachgräberfeldern im Gebiet zwischen dem schweizerischen Mittelland und den Karpatenbecken. In: F. Müller (ed.): *Münsingen-Rain, ein Markstein der keltischen Archäologie. Funde, Befunde und Methoden im Vergleich. Akten, Internationales Kolloquium – Das keltische Gräberfeld von Münsingen-Rain 1906–1996, Münsingen Bern, 9.-12. Oktober 1996. Schriften des Bernischen Historischen Museums 2. Bern 1998, 85–121.*

Quadrangular Enclosures at the La Tène Period Cemeteries in Bohemia and Moravia in the Perspective of Finds from Lochenice and Nebovidy

Tomáš Mangel – Daniel Stolz – Miloš Vávra – Martin Mazáč

Summary

The territory of Bohemia and Moravia was one of the areas where quadrangular ditch enclosures connected to the burial environment were built during the La Tène period. More profound attention was paid to this phenomenon in the area last time in connection with the discovery of an Early La Tène period burial at Černouček, Litoměřice district (*Brnič/Sankot 2005*). However, the number of available and published enclosures has grown considerably since then. Among the most recent discoveries of this type are represented the features from Lochenice and Nebovidy, situated in the northeastern part of Bohemia.

Three new quadrangular enclosures were found in 2018 in Lochenice, Hradec Králové district (Fig. 1; 2). The enclosures were arranged in a row with distances of ca. 180 and 260 cm. Their ground plans had the dimensions 720 × 710 cm (feature 50), 770 × 770 cm (feature 51) and 470 × 460 cm (feature 52). While the spaces inside enclosures 50 and 52 were empty (Fig. 3), a third enclosure 51 surrounded grave pit 271. The pit was oriented in the north-south direction, and its bottom with dimensions 254 × 75 cm was situated at a depth of 101 cm (Fig. 4; 5). The situation showed clear marks of secondary intervention. The grave pit contained no grave goods as a result of it. Inside there were only a few skeletal remains deposited in a non-anatomical position. The sex of the buried individual could not be determined, but he probably belonged to the age category *juvenis*.

The second case represents one quadrangular enclosure excavated in 2009 at Nebovidy, Kolín district (Fig. 6). The area of the enclosure had dimensions of 686 × 670 cm. Inside the enclosure (feature 8) was a grave pit (feature 9) oriented east-west. Its bottom, measuring 260 × 85 cm, was up to 67 cm deep. Two burials were placed vertically above each other and separated by a layer of stones. The upper burial (K2) was also affected by secondary manipulations and accompanied only by two iron rings (Fig. 6: 3). The scattered anthropological material belonged to an adult male skeleton. In contrast, the undisturbed burial (K3) of a female aged 40 to 50 years was situated in the lower part of the grave pit. It was laid in an extended position on its back with head towards the west. The burial was not equipped with any artefacts.

Neither of these cases provided sufficient diagnostic artefacts to enable their more precise chronological classification. Radiocarbon dating was therefore carried out on samples from the bones of buried individuals and macroremains (Fig. 7; Tab. 2). Burial 271 from Lochenice can be thus most likely placed in one of the three intervals corresponding to 390–352 cal BC, 288–227 cal BC or 219–210 cal BC. In a relative chronology, it corresponds to the turn of LTA and B1 or the LTB2b–C1a period. The enclosure from Nebovidy can be assigned to a single broad interval of 368–165 cal BC based on the data from the K2 burial, i.e. generally to the course of LTB1–C1/C2.

These results can be evaluated in the context of other La Tène period enclosures from the Czech and Moravian territories. Currently, 34 quadrangular enclosures are registered within fifteen sites in Bohemia and Moravia (Fig. 8; Tab. 3). In Bohemia, they show a significant concentration in the area of the confluence of the Elbe and the Vltava rivers, with smaller frequencies also in the northern part of western and in eastern Bohemia (Fig. 9). In Moravia, they are concentrated mostly in the Olomouc and Prostějov regions, with isolated examples from the Brno and Hodonín region too. Enclosures most often occur singly at individual sites. In some cases, however, they form larger groups of two to seven, organised in clusters or irregular rows. In eleven cases, skeletal or cremation burials were registered within the enclosed area. In two cases, the burials were placed directly in the ditches of the enclosures. The remaining cases did not display the presence of burials.

As in Slovakia (Repka 2020), associating quadrangular enclosures with burials that could be classified as elite is not absolute in Bohemia and Moravia. However, there is no doubt that the quadrangular enclosures primarily played the role of symbolic demarcation and monumentalization of the place, pointing to the prominent position of the buried person or the enclosed space. In this respect, the cases from Lochenice and Nebovidy belong to the widely spread variant of the solution where a palisade fence marked the area with the burial. Also, in the cases of the empty enclosures from Lochenice, it is at least probable that they originally surrounded shallow cremation burials. However, these have disappeared due to surface degradation in the past.

Within the interpretation, some chronological-geographical aspects that show visible differences between Bohemia and Moravia are of particular interest. Bohemia is characterised by the occurrence of predominately smaller enclosures dated in the majority to the HaD/LTA and LTA period (Fig. 10). Their presence here is seen as one of the manifestations of the Czech territory belonging to the western areas, where the processes of social and cultural change accompanying the transition between the Hallstatt and La Tène cultures took place. In contrast, Moravia is characterised by larger-sized enclosures, which only appear there from the beginning of the LTB1 period onwards. However, at the present state of knowledge, it is impossible to thoroughly decide to what extent their absence in the context of LTA period is related to the overall low archaeological visibility of burial sites in this area (cf. Goláňová 2018, 66–72). In any case, a different development is evidenced by the disappearance of enclosures on the otherwise very numerous LTB–C1 burial sites in Bohemia, which cannot be justified in the same way as its absence in the LTA Moravian environment. In Moravia, the occurrence of burials with quadrangular enclosures during the LTB–C1 can be explained by the geographical and cultural connection to the more southerly areas of the middle Danube region (e.g. Danielisová 2015) with their more numerous evidence from LTA (e.g. Neugebauer 1996) and disappearance in LTC1 (Ramsl 2011, 209, fig. 178; Repka 2020, 143, 144). The isolated and only broadly dated evidence of enclosed burials from the 4th–3rd centuries BC in East Bohemia should also be seen in this light. While their local presence in the 4th century BC can be explained as a reflection of a potential local persistence of Early La Tène burial practices, for the 3rd c. BC, a more intense influence of links with the south-eastern areas comes into consideration.

Fig. 1. Lochenice, Hradec Králové dist. Location of the site 06-7C. Base map ČUZK; compiled by T. Holbová.

Fig. 2. Lochenice, Hradec Králové dist. 1 – plan of the excavated area of site 06-7C; 2 – detailed plan; 3 – vertical photo of the area with ditch enclosures. Plans compiled by T. Holbová, photo by J. Růžička.

Fig. 3. Lochenice, Hradec Králové dist. Documentation of features 50 and 52. Digitised by Š. Kravciv.

Fig. 4. Lochenice, Hradec Králové dist. Documentation of features 51 and 271. 1 – enclosure (feature 51); 2 – grave pit (feature 271). Legend: a – traces of iron; b – bones; c – layer with charred wood. For the legend to numbers 1–6, see the description of feature 271 in the text. Digitised by Š. Kravciv.

Fig. 5. Lochenice, Hradec Králové dist. Excavation of the grave pit 271. 1 – plan of the feature with approximately marked secondary dig (a) and the outline of the grave pit (b); 2 – section of the grave pit; 3, 5 – excavation of the secondary dig; 4 – grave filling indicating the presence of a wooden coffin; 6 – grave pit after the removal of the filling. Photo by J. Růžička and D. Šatra.

Fig. 6. Nebovidy, Kolín dist. Documentation of features 8 and 9. 1 – enclosure (feature 8); 2 – grave pit (feature 9); 3 – artefacts belonging to the burial K2 from feature 9. Legend to feature 8: 1 – grey-brown clayic soil, locally pebbles; 2 – yellow-grey clay mixed with layer 1; 7 – ochre-orange clayic sand mixed with layer 1. Legend to feature 9: 1 – grey-brown clayic soil; 2 – brown-grey clayic soil, 30 % lumps of yellow-grey silty clay; 3 – yellow-grey clayic soil, 10 % lumps of silty clay; 4 – yellow-grey clayic soil; a – iron; b – bones; c – stone; d – melioration (according to Vávra/Beneš 2020, fig. 6–9; 12; 15; 16). Modified by T. Jošková and T. Mangel.

Fig. 7. Calibration diagram of radiocarbon dates from features 52 and 271 from Lochenice, Hradec Králové district and from feature 9 from Nebovidy, Kolín district. The marked intervals correspond to the 2 σ uncertainty level. Calibrated in the OxCal 4.4 software using the IntCal20 curve (Bronk Ramsey 2009; Reimer a j. 2020).

Fig. 8. Schematic diagrams of quadrangular ditch enclosures ground plans from the La Tène period in Bohemia and Moravia. Legend: a – excavated; b – geophysical findings; c – grave pit/burial (after Bílková 2014, tab. 32; Brničl/Sankot 2005, fig. 5; Čížmář 1973, fig. 1; 2006, fig. 3; 2022, fig. 2; Kalábek 2002, fig. 2; 3; 2017, fig. 5; 6; Limburský/Ginoux/Sankot 2013, fig. 2; Soudská 1994, fig. G4; 9; 11; Sofer/Turek 2004, fig. 5.14; Waldhauser 1989, fig. 12). Compiled by T. Mangel.

Fig. 9. Distribution and dating of quadrangular ditch enclosures from the La Tène period in Bohemia and Moravia. The site numbers correspond to the numbering in Tab. 3.

Fig. 10. Ground plan dimensions of quadrangular ditch enclosures from the La Tène period in Bohemia and Moravia depending on their geographical and chronological affiliation. The analysed values correspond to the approximate distances of the longitudinal axes of the opposite sides of the individual enclosures.

Tab. 1. Lochenice, Hradec Králové district. Plant taxa identified in samples from the La Tène period features.

Tab. 2. Radiocarbon dates from Lochenice, Hradec Králové district (features 50, 52 and 271) and Nebovidy, Kolín district (burial K2 from feature 9). Calibrated in the OxCal 4.4 software using the IntCal20 curve (*Bronk Ramsey 2009; Reimer a j. 2020*).

Tab. 3. List of quadrangular enclosures from the La Tène period in Bohemia and Moravia. The site numbers correspond to the numbering in Fig. 9.

Translated by Tomáš Mangel

Mgr. Tomáš Mangel, Ph.D.
Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta, Katedra archeologie
Rokitanského 62
CZ – 500 03 Hradec Králové
tomas.mangel@uhk.cz

PhDr. Daniel Stolz, Ph.D.
Archaia z. ú.
Truhlářská 1119/20
CZ – 110 00 Praha 1
danielstolz@seznam.cz

PhDr. Miloš Vávra, CSc.
Ústav archeologické památkové péče středních Čech Praha
Nad Olšínami 448/3
CZ – 100 00 Praha 10
milosvavra@seznam.cz

Mgr. Martin Mazáč
Nerudova 1512
CZ – 686 03 Staré Město
mazacma@seznam.cz